

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Абакумова Тетяна Юріївна

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

_____ О.В. Шаповалова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної і
початкової освіти

« ____ » _____ 20__ року

Виконавець:

_____ Т.Ю. Абакумова

« ____ » _____ 20__ року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Дефінітивна характеристика поняттєвого апарату дослідження.....	7
1.2. Вивчення позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО: індивідуальні та психологічні чинники.....	17
1.3. Обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку.....	28
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	38
2.1. Констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО дітей молодшого дошкільного віку.....	38
2.2. Експериментальне впровадження педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку	48
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи	58
Висновки до розділу 2.....	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БКДО – Базовий компонент дошкільної освіти

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ДО – дошкільна освіта

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне суспільство з його стрімким темпом розвитку і багатоаспектною розмаїтістю ставить вимоги до кожного громадянина, який прагне бути успішним і щасливим, досконалим й мотивованим, починаючи саме з раннього віку. В першу чергу йдеться про впевненість, породжену довірою, вміння швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточенням, позитивним ставленням до себе і світу. Ці всі якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини, значною мірою їх зумовлює характер середовища, що створюється в родині та закладі дошкільної освіти як перших соціальних інститутах.

Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується положеннями законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту (2001 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка формування у дитини раннього дошкільного віку позитивного ставлення до світу і себе, характер її особистої спрямованості і ступенів розвитку були предметом досліджень (Н. Аксаріна, Т. Бауер, Л. Божович, Л. Венгер, З. Гуріна, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Ладивір, О. Проскура). Аналіз сучасних досліджень у сфері дошкільного дитинства (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, І. Луценко, О. Кононко, К. Крутій, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманська та інші) свідчить про інтенсивні пошуки вчених і практиків щодо оновлення змісту освіти й виховання дітей, психолого-педагогічних умов оптимального розвитку дітей у взаємодії сім'ї та ЗДО.

Проте питання щодо формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого

дошкільного віку досліджено недосконало і потребує подальших наукових розробок.

Отже, актуальність проблеми, її наукове та практичне значення, недостатня розробленість у теорії та практиці дошкільної освіти зумовили вибір теми дослідження: *«Формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку»*.

Мета дослідження – виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

1. Схарактеризувати поняттєвий апарат дослідження та визначити індивідуальні і психологічні чинники позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО.

2. Виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку.

3. Здійснити констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО дітей молодшого дошкільного віку.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО.

Об'єкт дослідження – формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку.

Матеріали та методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація педагогічних, психологічних, методичних джерел з проблеми дослідження) – з метою уточнення ключових понять дослідження

та виявлення стану розробленості досліджуваної проблеми; *емпіричні* – колективні та індивідуальні бесіди, анкетування, педагогічний експеримент) – для перевірки ефективності педагогічних умов формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку; *методи математичної статистики* – для оброблення результатів експериментальних даних та порівняння їх із вихідними.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що *визначено* зміст поняття «позитивне ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей молодшого дошкільного віку»; *обґрунтовано* педагогічні умови формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку; *уточнено* рівні (високий, середній, низький) сформованості у дітей молодшого дошкільного віку позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку в Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3 «Калинка», м. Суми, Сумської області. Результати дослідження можуть бути використані в системі професійної підготовки студентів та в практичній роботі вихователів закладів дошкільної освіти.

Апробація результатів та публікацій. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 4-х науково-практичних конференціях. За результатами дослідження опубліковано 2 статті (Додаток А).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 69 сторінок. У тексті подано 2 рисунка, 11 таблиць, 2 схеми. Додатки викладено на 13 сторінках. У списку 53 використаних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Дефінітивна характеристика поняттєвого апарату дослідження

У процесі трансформації суспільства відбувається становлення нового типу особистості, здатної до динамічної адаптації до швидких змін способу життя, який вже не збігається з тими зразками поведінки, що традиційно вважалися нормою суспільства. Передусім йдеться про впевненість, породжену довірою, позитивним ставленням до світу і себе, вміння швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточуючими. Ці якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини, вони значною мірою зумовлюються характером соціального середовища, що створюється в родині та перших соціальних інститутах.

Важливим у контексті нашої наукової проблеми є монографічне дослідження «Діти і соціум»: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку» (А. Богущ, І. Варяниця, Н. Гавриш, С. Курінна та інші), зокрема, представлені авторами, теоретико-методологічні засади проблеми соціалізації в онтогенезі, характеристика особливостей соціального розвитку дітей у різних умовах життєдіяльності та дитячої субкультури як важливого фактору соціалізації дошкільнят [7, с. 368].

Ранній соціалізації індивіда як особистості присвячена робота Н. Семенової, яка має також особливе значення для нашого дослідження, оскільки розглядає важливі аспекти забезпечення педагогічного впливу на соціалізаційні процеси у молодшому дитинстві [47].

З огляду на наукові розробки більшості вчених спостерігається або чітке розмежування адаптації як соціалізаційного процесу на пасивну чи активну дію, або ж інтеграція двох явищ у гармонійному поєднанні для утворення найефективнішого процесу соціалізації особистості. З цього приводу простежується процес розмежування соціалізації на пасивний процес, який характеризується підкоренням особистості суспільним нормам, законам, настановам, і на активний процес, який характеризується творчим внесенням змін у соціальне середовище, тим самим підкорюючи його і змінюючи певні закони, норми, настанови на кращу спільну взаємодію обох явищ [36, с. 17].

Виходячи із зазначених позицій активної і пасивної соціалізації особистості слід згадати А. Реана [44, с. 416], який логічно доводить роль активності в обох процесах, оскільки пасивне пристосування до середовища передбачає активну зміну, що є дуже важливим фактом у процесі соціалізації особистості, адже без активних внутрішньо особистісних перетворень неможлива адаптація до середовища. Ми цілком погоджуємося з цією думкою і також з позицією автора щодо того, що існує вірогідно-комбінований процес адаптації до соціуму, який включає гармонійне поєднання обох сторін взаємодії з соціумом: активної і пасивної – як сталої соціальної форми існування і як нової нестандартної форми існування. В процесі активної адаптації індивід прагне енергійно взаємодіяти з середовищем, впливати на його розвиток та зміни, долати труднощі й перепони, вдосконалювати суспільні процеси. При пасивній адаптації індивід не прагне змінити навколишню дійсність, пасивно приймає існуючі норми, оцінки, способи діяльності, слабо мобілізує біологічні та психічні ресурси для пристосування в соціальному середовищі.

Як соціальна характеристика адаптація (від лат. *adaptation* – пристосування) усвідомлюється комплексним явищем соціального буття особистості, універсальною властивістю людини, яка забезпечує засвоєння нею соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків з новим соціальним середовищем. На відміну від соціалізації як постійного, тривалого та безперервного процесу входження людини в соціум,

соціальна адаптація акцентує увагу саме на моменті входження людини до соціальної спільноти, чому сприяє засвоєння соціального досвіду цієї спільноти та використання нею набутого раніше соціального досвіду (А. Петровський, А. Капська). У цьому контексті соціальну адаптацію слід розглядати як активно-розвивальний, а не активно-приспосувальний процес. Суголосні з твердженням В. Луценко, за якого, особистість настільки соціальна успішна, наскільки вона адаптивна, адже за кожною соціальною роллю стоять певні нормативи, а простір соціальних ролей та соціальних відносин – середовище, в якому особистість адаптується [43].

Розуміючи соціальну адаптацію дитини дошкільного віку як процес і водночас результат процесу, слідом за науковцями (Т. Алексеєнко, О. Кононко) ми пояснюємо її як інтегративний показник стану, що відображає здатність дитини адекватно сприймати навколишню дійсність, ставитися до людей, подій, вчинків, спілкування, регулювати поведінку залежно від обставин [1, 30].

Але реалії сьогодення вимагають від особистості навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, умінь приймати самостійні відповідальні рішення та долати життєві перепони, активізувати особистісний потенціал в різноманітних сферах людської життєдіяльності. Отже, враховуючи, що формування дитини як представника групи носія її цінностей, норм, установок залежить від змісту, тривалості, насиченості, систематичності її особистісних контактів із середовищем та різноманітності видів діяльності, висловимо солідарність з ученими, що наголошують на необхідності не тільки пристосування до наявності сталих, постійних контактів особистості з урбанізованим навколишнім світом, а й розвитку особистості, збагачення її індивідуальності, переосмислення та переоцінки своєї поведінки, добору адекватних форм реагування тощо. Зауважимо, що в психолого-педагогічних дослідженнях активно вивчається проблема первинної соціалізації дітей дошкільного віку як адаптації її до нового соціального контексту, умови

та механізму її успішного формування, розвитку соціальної компетентності дитини [7].

Процес пристосування дітей до нових умов різний, але в кожній дитині він складається з трьох етапів. Залежно від того, на які фактори звертається увага під час вивчення особливостей адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти, ці етапи мають різну назву. За класифікацією запропонованою М. Безруких та С. Єфімовою він поділяється на три етапи:

- перший етап – «буря», на цьому етапі на комплекс зовнішніх впливів організм дитини відповідає бурхливою реакцією та сильною напруженістю; підвищується збуджуваність, тривожність, можливе підсилення агресивності, спостерігається поганий сон, апетит, настрій; тривалість цього етапу – від 2-3 днів до 1-2 місяців у окремих дітей;

- другий етап – «буря затихає», цей період нестійкого стану, коли дитячий організм шукає оптимальні варіанти реакцій на зовнішні впливи; дитина намагається брати участь у спільній діяльності з однолітками, стає більш активною, врівноваженою; цей етап триває від 1 тижня до 2-3 місяців;

- третій етап – «штиль», це етап відносного пристосування організму дитини до нових умов, вона розпочинає засвоювати нову інформацію, встановлювати контакти, виявляти активність під час занять; тривалість цього періоду – від 2-3 тижнів до 6 місяців [4, с. 240].

Характер і особливості поведінки дітей, які характеризують перші два етапи адаптації, дали змогу науковцям (Н. Аксаріна, Н. Ватутіна, В. Добрейцер та інші) дійти висновку про існування таких ступенів важкості цього процесу: легка, середня та важка форма адаптації, що, у свою чергу, свідчить про високий, середній та низький рівні адаптації до умов закладу дошкільної освіти в тієї чи іншої дитини.

Важливим для нашого дослідження є пошук у наукових працях відповіді на запитання щодо природи і механізмів адаптації, зокрема позиції дитини в цьому процесі. У зв'язку з цим викликає зацікавлення розуміння природи адаптації, запропоноване Дж. Сандлером [52]. На його думку, у кожного

індивіда свій фоновий тон безпеки, при будь-якому зниженні якого індивід робить спроби відновити його. У процесі життєдіяльності постійно виникає новий досвід, який порушує вихідний емоційний фон. Звідси: мета, функція і завдання адаптації – це досягнення стабільності емоційного стану. У різних індивідів ступінь впливу внутрішніх імпульсів або зовнішніх факторів на їх почуття безпеки, які тісно пов'язані зі станом благополуччя, різні. Почуття безпеки є протилежним полюсом почуття болю, тривоги і дискомфорту.

На результат успішної адаптації як стан рівноваги між особистісними потребами та вимогами соціального оточення, усупільнення індивіда, формування вразливості на потреби інших та добробут суспільства вказує також А. Василюк. Науковець наголошує, що завдяки соціальній адаптації особистість стає більш пристосованою до здорового способу життя, яке приносить задоволення і має суспільну цінність [9, с. 154]. Отже, для успішної адаптації надзвичайне значення має емоційний фон та позитивне ставлення дитини.

Вивчення теоретичних засад формування позитивного ставлення особистості сприяло виявленню різних підходів до самої проблеми й до самого та його ключового поняття «ставлення». У психологічному словнику [41, с. 494] ставлення характеризується як взаємозв'язок між соціальними спільностями та їх якостями, що виникають у процесі спільної діяльності. Ставлення розрізняються на групові (на рівні зайнятих тією чи іншою діяльністю груп), міжособистісні (на рівні взаємозв'язків між людьми у групах), особистісні (наприклад, емоційно-вольові установки суб'єкта в ставленні до себе або афективне ставлення до іншої людини).

У психологічній літературі «ставлення» визначається по-різному: «глибоко вкорінені у психіці почуття, нахили, звички» (І. Бех); «перехід ситуативних, збігом обставин зумовлених мотивів, у стійкі особистісні спонування» (С. Рубінштейн); «зв'язок індивіда з предметно практичними діями та емоційними реакціями» (Л. Божович); «цілісне утворення, сплав почуттів, знань, переживань і практичного досвіду» (А. Люблінська).

З позицій особистісно-зорієнтованого виховання, І. Бех [6, с. 204], називає категорію «ставлення» ключовою для процесу формування й розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривається становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально-конструктивною чи деструктивною стосовно індивіда. Включаючись у дійсні суспільні стосунки, тобто потрапляючи в ситуації виконання суспільно прийнятих правил, дитина виробляє певні власні, внутрішні ставлення до природного довкілля, суспільства, колективу, конкретної особи. В особистісно-зорієнтованому виховному процесі найважливіше, щоб ці ставлення перейшли в особистісні цінності. Психологічна природа особистісних цінностей характеризується тим, що вони виступають самоцінностями, внутрішнім змістом, потребами людини. Тобто за цих умов зміст певних моральних норм стає цінним для людини само по собі без будь-яких умов. Недолік сучасної виховної практики, на думку І. Беха, й полягає в тому, що психолого-педагогічна теорія орієнтує її на розвиток і виховання саме суб'єктивно-оцінних ставлень, а не особистісних цінностей.

Отже, науковці стверджують, що психологічну структуру людського ставлення складають пізнавально-емоційні утворення, їх своєрідний сплав. Власне, ставлення особистості виникає у процесі накладання її емоції на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Тож будь-яке за змістом ставлення завжди мусить емоційно переживати людиною. Без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень суб'єкта взагалі бути не може. Тому і говорять, що у свідомості відбувається когнітивне відображення дійсності (це пізнавальний компонент ставлення) та смислове відображення цієї дійсності (емоційний компонент ставлення) і в кожному акті психічної діяльності ми маємо елементи того й іншого. У ставленні емоційний компонент справедливо вважається провідним. Враховуючи цей момент, дослідники констатують, що особистісні ставлення характеризують ступінь інтересу, силу емоцій, бажань (тому вони й виступають рушійною силою особистості) і виражаються у поведінці суб'єктів, у їх діях і переживаннях [5, с. 344].

Вивчення теоретичних основ формування позитивного ставлення особистості дало змогу визначити структуру категорії «ставлення» та її взаємозв'язок з такими особистісними утвореннями, як емоції, мотиви, інтереси, потреби, показати залежність ставлення від засвоєних знань й уявлень, набутого досвіду та націленого навчання, що формує ставлення як внутрішню позицію дитини в оцінці навколишньої дійсності, іншої людини, самої себе, як специфічну форма у відображення дійсності.

Таким чином, ми визначаємо поняття *«позитивне ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей молодшого дошкільного віку»* як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності [53].

Розвиток позитивного ставлення в онтогенезі психологи пов'язують з формуванням самосвідомості підростаючої особистості, генезою уявлень про себе і світ навколо, яке формується під впливом оцінок інших людей і змінюється від перебільшеного, важливого для збереження дитиною свого емоційного благополуччя, до адекватного, залежного від зміни умов життя, зокрема, її вступу у дитячий колектив, розширення кола спілкування не лише з дорослими, а й з дітьми. Діти, що постійно відчують на собі доброзичливе ставлення, увагу до своїх потреб та переживань, відзначаються не лише прагненням налагоджувати добрі взаємини з оточуючими, а й опікуванням про визнання тими їх чеснот [15]. Ці емоційні явища, набуваючи усталеного характеру, перетворюються в емоційно-оцінні ставлення, які починають виступати важливим показником морального розвитку дитини. За словами Ю. Приходько, позитивна емоційна спрямованість дитини на співучасника діяльності є етапом формування у неї гуманістичної спрямованості на широке коло людей [40, с. 45].

Найвищий щабель розвитку особистості та її ставлень визначається рівнем свідомого ставлення до навколишнього й самосвідомістю як свідомим ставленням до себе. І хоч дитина четвертого року життя ще не досягає такого

високого рівня розвитку, проте наведені наукові положення мають неперевершене значення для розуміння природи ставлення малюка до закладу дошкільної освіти, що як свідчить з наведеного короткого аналізу теоретичних позицій, є визначальним чинником його успішної соціалізації на цьому етапі.

У нашому дослідженні дитина четвертого року життя знаходиться на етапі переходу від лише родинного до більш розширеного соціального кола, де з'являється заклад дошкільної освіти, який ми розглядаємо, як і родину, соціальним інститутом – відносно стійкими типами і формами соціальної практики, завдяки яким організовується процес соціалізації особистості в рамках соціальної системи суспільства. Згідно з теорією соціалізації, соціальні інститути забезпечують можливість членам суспільства задовольняти свої потреби, стабілізують соціальні відносини, сприяють особистісному зростанню, узгодженості та інтегрованості діяльності членів суспільства [27].

Сучасна наука розглядає роль сім'ї в успішній соціалізації дитини дошкільного віку, як сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм цінностей, що дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства, який виявляє такі якості як: самостійність, ініціативність, покладання особистістю на себе певної міри відповідальності. Відповідальність дітей дошкільного віку визнається найважливішим критерієм переходу соціальної реактивності (реакцій, обмежених конкретною ситуацією) в соціально активну поведінку. У цьому віці з'являється можливість саморегуляції поведінки на основі засвоєних знань і правил поведінки. Спостерігаються наполегливі спроби стримувати свої бажання, що йдуть врозріз з вимогами дорослих, підпорядковувати свої дії встановленим соціальним нормам поведінки (Л. Божович, О. Леонтьєв та інші).

Поряд із перевагами родинного виховання, науковці називають і певні недоліки: зосередженість малюка на своїх проблемах, інтересах; сприйняття себе як найважливішу в сім'ї людину; егоїстичні прагнення; переважання в родинному оточенні дорослих людей провокує звичку дитини розраховувати на їхню підказку, легку допомогу, задоволення її потреб; відсутність в оточенні

малюка однолітків, дитячого товариства, партнерів по діяльності, з якими можна себе порівняти, вчитися домовлятися, узгоджувати дії, розв'язувати конфлікти; дефіцит елементарних обов'язків дитини, дефіцит ділових стосунків, спільної діяльності з домірно розподіленими ролями; нестриманість емоційних реакцій дорослих, нелогічний перехід від пестоців до покарань [18].

Сім'я, як первинній ланці соціалізації дитини, порівняно з іншими інститутами, притаманні певні особливості. Саме вони істотно впливають на формування особистості. До таких чинників вчені відносять соціально-демографічну структуру сім'ї (О. Боднарчук), морально-психологічний клімат (О. Кононко, Р. Овчарова), педагогічну культуру батьків (Т. Алексеєнко, І. Скнар), тривалість і характер спілкування з дітьми (В. Котирло, С. Ладивір, О. Кононко). Зарубіжними та вітчизняними ученими (Н. Аскаріна, Г. Ляміна, М. Щелованов, О. Кононко, Б. Спок, Дж. Силберг та ін.) доведено, що враження раннього дитинства визначають подальший хід думок і дій дитини, а морально-психологічний клімат родини, особисті взаємини між батьками впливають на її весь подальший розвиток.

Унікальність сім'ї як соціального інституту зумовлена довготривалою і глибокою взаємодією між батьками та дітьми. Сім'я є найбільш стійкою суспільною мікрогрупою для дитини протягом усього періоду її становлення. У колі сім'ї виникають перші соціальні зв'язки малюка; саме в родині він активно сприймає та засвоює життєві взірці, суспільні норми, звички та традиції того суспільного прошарку, до якого належить його родина; залучається до соціальної діяльності (Т. Алексеєнко, О. Докукіна, В. Котирло, Л. Остовська, В. Постовий, С. Тищенко та інші).

Проте важливими для нас є висновки про те, що дисгармонійні відносини в сім'ї, особливо між батьками, корелюють з виникненням психічних порушень у дітей (Є. Туманова). Відсутність емоційного контакту між батьками та дітьми спонукає останніх на пошук авторитетів та емоційно значущих людей поза родинною. Сім'я з нездоровою морально-духовною атмосферою прищеплює аморальний спосіб життя (В. Ремезова); несприятливий психологічний

мікроклімат сім'ї сприяє з більшою вірогідністю захворюванням дітей, ніж інфекцій; негативний емоційний стан заважає гармонійному, повноцінному та вільному розвитку особистості (Т. Ушакова); сімейне неблагополуччя (конфлікти та бідність) впливає на формування дитячої депресивності, асоціальних проявів [34, с. 212].

Отже, науковці стверджують, що різні стилі сімейного життя, відносин, виховання по-різному впливають на розвиток особистості дитини, визначаючи шлях її особистісного розвитку й формуючи її життєву позицію у подальшому. Сім'я – це модель життя суспільства та форма базового життєвого тренінгу особистості [26, с. 35].

У закладі дошкільної освіти здійснюється друга фаза соціалізації дитини дошкільного віку. Саме тут зростаюча особистість устанавлює систематичні зв'язки з дорослими й однолітками за межами своєї сім'ї, прилучається до різних видів діяльності, оволодіває системою соціальних цінностей. Це перший поза сімейний соціальний інститут, перша виховна установа, з якою вступають в контакт батьки і де починається їх систематична педагогічна просвіта. Заклад дошкільної освіти завжди був і сьогодні залишається суспільним середовищем розвитку і виховання дошкільника, агентом забезпечення дітей повноцінного дитинства, якісного соціально-особистісного розвитку, педагогічно виваженої соціалізації, накопичення і формування первинного соціального досвіду (В. Абраменкова, І. Богданова, О. Кононко, С. Курінна, С. Литвиненко, І. Макаренко, О. Малахова, І. Рогальська). Саме заклад дошкільної освіти є найефективнішою формою здобуття дошкільної освіти, в якій основи життєвої компетентності та первинного соціального досвіду формуються у дітей пролонговано, поступово. Саме у закладі дошкільної освіти на сьогодні максимально забезпечується системний підхід до реалізації завдань їхнього розвитку, виховання і навчання.

Отже, узагальнюючи зазначене, ми визначаємо заклад дошкільної освіти – наступною після родини інституцією соціалізації, яка була і залишається суспільним середовищем розвитку і виховання дошкільника, забезпечуючи

дитині якісний соціально-особистісний розвиток, педагогічно виважену соціалізацію, накопичення і формування первинного соціального досвіду. Тому робимо висновок, що тільки тісна ефективна взаємодія родини та педагогічного колективу закладу дошкільної освіти сприятиме успішному формуванню первинного соціального досвіду дітей дошкільного віку, полегшенню адаптації до нових соціальних умов і наповнить їх позитивними емоційними враженнями. Відсутність єдності та наступності вимог між закладом дошкільної освіти і родиною є великою перепорою в процесі соціального становлення підростаючого покоління.

1.2. Вивчення позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО: психологічні та індивідуальні чинники

Вплив суспільного середовища змінюється залежно від процесу дозрівання дитини, зростання її фізичних і розумових сил, становлення потреб і прагнень, здатності сприймати об'єкти та наслідувати їх, від виникнення нових видів діяльності. Життєві зв'язки дитини із навколишнім соціальним середовищем характеризуються вибірковістю, а з віком розширюються і збагачуються. Спочатку головним соціальним середовищем для дитини є сім'я, батьки, родичі, які доглядають її. Пізніше поруч із дітьми з'являються інші люди – вихователі, групи однолітків. Дитина поринає у суспільне оточення, з яким устанавлюються як безпосередні, так і опосередковані контакти.

Заклади дошкільної освіти є тими важливими інститутами соціалізації, потрапляючи до яких дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії. Фактично група однолітків, членом якої стає дитина, є макромоделлю «дорослого» суспільства. Адаптаційний процес у цьому разі

передбачає «становлення певної динамічної рівноваги між потребами дитини та вимогами соціального середовища», до якого вона потрапила [16].

Момент переходу дитини від умов родинного виховання до закладу дошкільної освіти пов'язаний для переважної більшості дітей зі складними емоційними переживаннями нової соціальної ситуації, руйнуванням стереотипів, що склалися в родинному колі, на що організм дитини може реагувати порушеннями порушенням сну, апетиту, загальним ослабленням організму, негативними емоціями, що передається цілою палітрою плачу від скиглення до ревіння. Окрім цього, порушується функціональний стан нервової системи – деякі діти кличуть матір, не можуть заснути тощо, інші – тривалий час перебувають у загальмованому стані, неохоче спілкуються із дорослими й однолітками, а іноді зовсім мовчать. Спостерігаються зрушення і в деяких вегетативних реакціях, а саме: втрачається вага, загострюються алергічні реакції, раптово підвищується температура тіла тощо.

Досить часто у дітей порушуються вже набуті культурно-гігієнічні навички, знижується імунітет. Наявність таких фізіологічних та психічних реакцій негативно позначається на процесі адаптації дитини до нової соціальної ситуації. Означені прояви можуть пояснюватися специфікою якраз молодшого дошкільного віку, для якого характерний слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається в знаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

Науковці, аналізуючи процес адаптації дитини до закладу дошкільної освіти, розрізняють три ступені адаптації: легкий, середній і важкий [29, с. 37].

За *легкої адаптації* захисні сили організму, як правило, не знижуються, а поведінка дитини нормалізується вже впродовж місяця. Дитина починає спокійно чи радісно ставитися до дитячої групи, проявляє активність, але присутні збудженість у поєднанні з незначним ранковим плачем. Протягом 10-15 днів в результаті грамотного психолого-педагогічного супроводу

поновлюються погіршені сон, апетит, інтерес до довколишнього та активне мовлення.

Під час *адаптації середнього* ступеня процес відновлення сну, апетиту та захисних сил організму розтягується до 40 днів, а порушення у поведінці і загальному стані дитини виражені виразніше і триваліше: нестійкий настрій, знижена активність, емоційно-збуджене ставлення до близьких, малюк стає плаксивим, малорухливим, не намагається досліджувати нове оточення, не використовує набутих раніше побутових навичок. Можуть з'являтися невротичні реакції.

Особливу тривогу науковців і практиків викликає *стан важкої адаптації*, що може викликати розлад і суттєве зниження захисних сил організму та несприятливо позначитися на фізичному і психічному розвитку дитини. Інша форма перебігу важкої адаптації – неадекватна поведінка дитини, яка межує із невротичним станом: поганий сон, апетит, навіть відмова від їжі, відчуження, пригніченість у стосунках із оточенням, з'являються ознаки глибокої депресії (Н. Заверико, А. Петровський та інші) [21].

Науковець М. Сосніна досліджувала процес адаптації залежно від особистісних властивостей на емоційному та когнітивному рівнях. Особливої уваги вона приділяла темпераменту дитини в процесі адаптації. Так, наприклад «діти-холерики» та «діти-флегматики» по-різному адаптуватимуться до нових умов. У першому випадку необхідність дотримуватись режиму, неможливість тут і одразу реалізувати свої імпульси може стати причиною значно гіршої адаптації порівняно з іншим випадком, коли внутрішній темп і ритм життя впишеться в темп життя закладу дошкільної освіти [48].

Науковці вказують на індивідуально-психологічні особливості, зокрема типи темпераменту (за Гіпократом), типи характеру (за К. Юнгом), типи акцентуацій (за К. Леонгардом) та такі властивості, як стресостійкість та адаптивний потенціал, а також психологічні стани особистості (страх, тривога, депресія тощо) та поведінкові реакції на взаємодію із приймаючою громадою, від яких залежить результат адаптації.

Щодо визначення стресостійкості, з огляду на проблему дослідження, ми поділяємо думку О. Вовчик-Блакитної, котра на психологічному рівні розглядає стресостійкість особистості як збереження здатності до соціальної адаптації; збереження значущих міжособистісних зв'язків; забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей; збереження працездатності; збереження здоров'я [11]. Так, діти із низьким рівнем значно складніше переживають стресову ситуацію, небезпеку. У подоланні негативних наслідків стресових ситуацій та підвищенні стресостійкості особистості допомагають адаптаційні ресурси людського організму при стресі. Під ресурсами розуміємо внутрішні і зовнішні зміни, що сприяють психологічній стійкості до обставин. До чинників соціально-психологічної адаптації також відносять стан здоров'я, стиль виховання в сім'ї, родинні взаємини, рівень розвитку в дитини ігрових навичок, її контактність, доброзичливість, емоційна залежність від матері.

Формування позитивного ставлення у дитини четвертого року життя до ЗДО відбувається у процесі її адаптації до нових, порівняно із родинним колом, соціальних умов. Відтак, ми виділили індивідуальні чинники, за допомогою яких буде сформовано позитивне ставлення і входження у нову соціальну ситуацію буде менш болісним, які представлені на рис. 1.1.

Індивідуальні чинники формування позитивного ставлення

-
- 1) чинники, які пов'язані із особливостями взаємодії батьків зі своєю дитиною, емоційна прихильність до матері;
 - 2) сформованість навичок самообслуговування;
 - 3) рівень соціального досвіду дитини;
 - 4) попереднє ознайомлення дитини з умовами закладу дошкільної освіти та позитивне соціальне оточення;
 - 5) особливості взаємодії вихователя та дитини;
 - 6) гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти», «дитина-вихователь»;
 - 7) тип темпераменту дитини;
 - 8) стан здоров'я;
 - 9) введення елементів сімейного побуту (улюблена іграшка, горнятко тощо);
 - 10) забезпечення відповідності двох режимів (домашнього та ЗДО)

Рис.1.1. Індивідуальні чинники, які впливають на сформованість позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО

До першої групи ми віднесли ті чинники, які пов'язані із особливостями взаємодії батьків зі своєю дитиною: позитивна, доброзичлива установка батьків та людей з найближчого соціального оточення на ситуацію відвідування дитиною закладу дошкільної освіти; сформованість у дитини позитивної установки до відвідування закладу дошкільної освіти; наявність психологічного комфорту у родині та закладі дошкільної освіти.

У дитини може скластися бадьоре, життєрадісне ставлення до закладу дошкільної освіти тоді, коли пояснити йому, що новий для нього дім – об'єктивна потреба, що він росте, стає дорослішим. Дуже важливо налаштувати дитину за зміни у його житті. І відповідно, про вступ до закладу дошкільної освіти треба говорити в сім'ї як про подію радісну, очікувану і в жодному разі не порівнювати це з покаранням і тим паче не залякувати і погрожувати.

До другої групи чинників належить: сформованість навичок самообслуговування (вміння зав'язувати шнурки, одягатися, мити руки, тримати ложку тощо), один із вагомих чинників, що впливає на позитивне ставлення до закладу дошкільної освіти. Відсутність цих навичок зробить дитину безпорадною, у неї підвищуватиметься тривожність і, як результат, вона гірше адаптуватиметься.

Третя група чинників: рівень соціального досвіду дитини, який передбачає сформованість продуктивних форм спілкування з ровесниками та дорослими. Дитина, яка не володіє навичками самообслуговування, але готова до вступу у ширше соціальне оточення, ніж домашнє, звикне швидше до закладу дошкільної освіти, ніж дитина, яка себе обслуговує, але не знає, як підійти до чужого дорослого чи дитини. Тут діє психологічний бар'єр: підійти до виховательки (поки ще чужої жінки) та попросити її про допомогу. Важливо показати дитині, що у нових умовах у неї буде своя територія (власна шафа для одягу, ліжко, столик і стільчик), тому вкрай важливо попереднє ознайомлення дитини з умовами закладу дошкільної освіти.

Наступна група чинників пов'язана із особливостями взаємодії вихователя та дитини. Вихователь виступає джерелом пізнавальної інформації для дитини, моральних вимог, турботи про неї, підтримки і підкріплення її дій та вчинків. Все це позитивно впливає на дитину яка почала відвідувати заклад дошкільної освіти, дитина відчуває захист і турботу.

Дитині молодшого дошкільного віку складно стриматись від бажаного, складно припинити розпочату дію, бо поведінка дитини цього віку має імпульсивний характер, а гальмівні реакції вибудовуються довше і повільніше.

Тому у разі вибору педагогічних впливів вихователь має враховувати, що дитина цього вікового періоду не здатна (через вікові психофізіологічні особливості) одразу, негайно виконати ту чи іншу вказівку – припинити гру чи розпочати нову.

В цю групу ми також включили чинники, пов'язані із внутрішньою культурою закладу дошкільної освіти. Важливо в перші дні завоювати довіру дитини, не соромити її та не скаржитись батькам на дитину (особливо в її присутності). Дітей варто називати по імені й звертатися особисто. Головна перевага закладу дошкільної освіти – це можливість дитини щоденно, повноцінно і вільно спілкуватись із однолітками. Ігри із дітьми свого віку, вміння діяти разом, розуміти інших – позитивно вплине на ставлення до оточення. Важливим чинником для позитивного ставлення дитини є гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти» [7, с. 368].

Вплив однолітка на дитину не менш значущий за роль дорослого. Результати досліджень показують, що у спілкуванні із ровесниками вона вчиться жити у колективі, у неї складаються можливості налагоджувати контакти із рівними їй людьми і будувати з ними взаємини на рівних. Спілкування у цій сфері дозволяє їй подолати замкнутість соціального (сімейного) світу і егоцентризм.

Введення елементів сімейного побуту: улюблена іграшка із дому, з якою дитина звикла засинати, або маленька подушечка чи навіть тарілочка та горнятко, якими вона користується вдома, заспокоюють дитину, допомагають їй зберегти впевненість у ситуації, а тому мають стати обов'язковим атрибутом у справі щодо пом'якшення адаптаційного періоду, тому наступним чинником ми виділили – можливість брати до закладу дошкільної освіти свою іграшку [17].

Наступним чинником вважаємо забезпечення відповідності двох режимів (домашнього та закладу дошкільної освіти) – належний фізичний та фізіологічний стан дитини. Фізіологічний дискомфорт тягне за собою емоційні зриви, нервові перевантаження, що, у свою чергу, призводять до

психосоматичних захворювань. Останні є захисною реакцією на психологічний дискомфорт, що його переживає дитина, захистом організму від емоційного перенапруження. Нервова система дитини зазнає великих навантажень, і організм дитини вдається до так званого «психосоматичного захисту»: підвищена температура, висипи на шкірі, ускладнене дихання, блювання, кишково-шлункові розлади – є вегетативними симптомами [25, с. 123-129].

Також зауважено на тому, що важливим для становлення соціального досвіду дитини, на думку М. Лісіної, є спілкування як головний канал взаємодії людей, що об'єднує дорослого та дитину, допомагає дорослому передавати дитині соціальний досвід, а дитині приймати цей досвід. Спілкування задовольняє різноманітні потреби дитини: в емоційній близькості з дорослим, у його підтримці, оцінці, пізнанні. У ході спілкування виробляються навички соціальної взаємодії, збільшується набір соціальних ролей, розширюються уявлення дитини про власну особистість.

Взаємодія, спільна діяльність, взаємна симпатія, прихильність до товариша сприяють соціальній активності дитини, емоційній чутливості, впевненості у своїй значущості для товаришів. Спільна гра, а потім й інші види спільної діяльності виробляють у дошкільника необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні та водночас відстоювати свої права, співвідносити власні інтереси зі спільними (М. Лісіна, Т. Піроженко, О. Хартман) [37].

Дослідження психологічних чинників формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО уможливило висновок, що дитина четвертого року життя використовує власні механізми з опертям на особистий досвід, набутий через наслідування, ігрову діяльність, спілкування і взаємодію з однолітками й дорослими, та власні психологічні резерви, пов'язані зі стресостійкістю, соціальними установками, здатністю до пристосування та ідентифікацією себе серед інших.

Психологічні чинники формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО представлено на рис. 1.2.

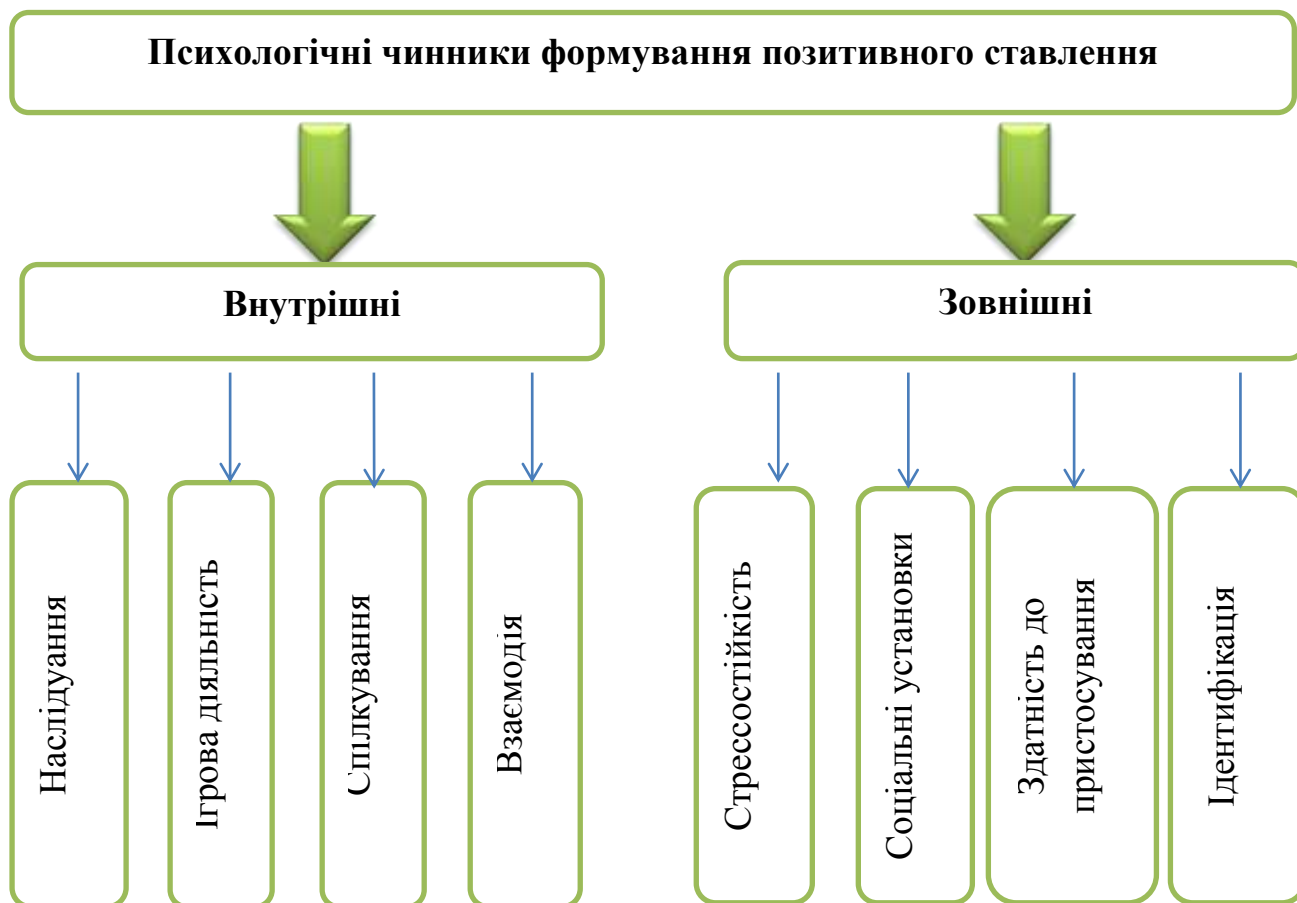

Рис.1.2. Психологічні чинники формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО.

Для більш глибокого розуміння природи механізмів адаптації та формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО вважаємо за необхідне надати загальну характеристику цьому періоду дошкільного дитинства.

Молодший дошкільний вік засвідчує значні досягнення дитини, набуті у ранньому віці і засвідчують зростаючі потреби і можливості, причому не лише фізіологічні, а й соціально-психологічні. Розвиток самостійності дитини у цей час супроводжується потребою співучасті в житті дорослих, спільній діяльності із ними. Прагнення до позитивної оцінки, підтримки і схвалення, своїх дій сприяє організації процесу засвоєння дитиною моральних норм [39, с. 448].

У цей віковий період становлення особистості дитини актуальною є її здатність усвідомлювати зміни у власному житті, нові функції, соціальні ролі,

виявляти приязне ставлення до інших людей, орієнтуватися в навколишній дійсності, адаптуватися до перебування у закладі дошкільної освіти Коментар до Базового компоненту [2].

Період молодшого дошкільного віку є фундаментальним у процесі соціального становлення особистості. Від того, наскільки успішно буде відбуватися формування соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості на цьому віковому етапі, залежить успіх особистісного зростання дитини на наступних етапах дорослішання. Тому важливо забезпечити узгодженість соціального й педагогічного впливу, конкретної педагогічної допомоги та корекції, урахування різних факторів, які впливають на соціалізацію особистості. Основним механізмом молодших дошкільників, як і в ранньому віці, є, як вже відзначалося – наслідування. Але, на відміну від раннього дитинства, воно має менш механічний характер, є вибіркоким і свідомим процесом.

Для дітей молодшого дошкільного віку характерним стає своєрідний зв'язок мовлення, уяви і мислення. Цю особливість свого часу докладно вивчав Л. Виготський, який і обґрунтував егоцентричне мовлення молодших дошкільників і його зв'язок із мисленням [32, с. 11].

До характерних рис молодшого дошкільника учені відносять становлення і прояви самостійності, пов'язуючи їхню зрелу самостійність з усвідомленням власного «Я» як суб'єкта активності у взаємодії з тими, хто поруч. Проте разом із становленням цієї базової якості важливим для розвитку самосвідомості є переживання дитиною себе як центральної цінності для себе та для інших [32, с. 75].

Це «первісне почуття власної цінності», зумовлене тим особливим піклуванням та любов'ю, яким оточують звичайно дитину в сім'ї. Дійсно, трьох-чотирирічні діти ще не усвідомлюють характер своїх переживань та емоційних станів. Але сформованість первісного почуття власної цінності є надзвичайно важливим для визначення дитиною свого місця серед інших в період входження у соціум закладу дошкільної освіти [32, с. 43-44]. Тому

науковці наполягають на доборі виховних засобів у роботі із молодшими дошкільниками передусім під кутом зору їх впливу на розвиток емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе – цього найбільш «вразливого» утворення у структурі її самосвідомості.

Процесу диференціації знань дітей про себе сприяє фізичне, розумове моральне, етичне та естетичне виховання і навчання в закладах дошкільної освіти. Під впливом освітнього процесу поступово діти засвоюють знання про себе і довкілля, починають свідомо сприймати вимоги педагогів, певні етичні приписи та привчаються виконувати елементарні обов'язки, зокрема із самообслуговування.

Поступово змінюється характер гри дітей, вона стає більш творчою. Діти вчаться дотримуватися ігрових правил, налагоджувати контакти з партнерами по спільній діяльності, виконувати різні ігрові ролі. Активна взаємодія дитини з дорослими та однолітками сприяє інтенсивному розвитку змісту і структури її образу «Я». Як вже відзначалося, в образі є афективний компонент, зміст якого становить висока загальна позитивна самооцінка, яка є віддзеркаленням оцінного ставлення до дитини з боку близьких дорослих, а також система парціальних самооцінок, що відображають когнітивно-афективне ставлення дитини до себе як виконавця різних видів предметно-практичної діяльності (малювання, ліплення, конструювання та інших). Долучаючись до спільної діяльності із однолітками, молодші дошкільники під час порівняння своїх результатів з результатами однолітків виявляють тенденцію до необ'єктивної самооцінки, перебільшуючи власні досягнення і применшуючи здобутки інших дітей [19, с. 8].

А це означає, що діти сприймають бажане за дійсне. Вони можуть уже правильно оцінити свій конкретний результат, але їхня висока загальна нереалістична самооцінка (тобто егоцентрична оцінка себе як унікального «Я») гальмує процес парціальних самооцінок і пов'язаного з ними рівня домагань дитини в різних видах діяльності [32, с. 44].

На основі аналізу теоретичних праць українських і зарубіжних психологів (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидова, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтєв, Г. Люблінська, Ж. Піаже та ін.) та особливостей психофізичного розвитку дітей дошкільного віку (О. Баєр, І. Білої, А. Богуш, В. Кудрявцева, С. Ладивір, С. Максименка, Т. Піроженко, І. Товкач та ін.) визначено такі вікові особливості молодшого дошкільного віку, важливі у контексті проблеми дослідження: слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається в знаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

1.3. Обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку

У сучасній педагогічній науці міцно закріпився погляд на дошкільний вік як на вік потенційних можливостей розвитку адаптаційних механізмів дитини, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність та гармонійно поводитися у нових соціальних умовах. У цей віковий період становлення особистості дитини актуальною є її здатність усвідомлювати зміни у власному житті, нові функції, соціальні ролі, виявляти приязне ставлення до інших людей, орієнтуватися в навколишній дійсності, адаптуватися до перебування у закладі дошкільної освіти [23].

У цілому ряду сучасних досліджень визнається перевага закладу дошкільної освіти як інституту соціалізації, в якому створено умови для особистісного розвитку дитини, вправління в соціальній поведінці, формування

гнучкості, здатності пристосовуватися до оточення. Проте до нових соціальних умов дитина має бути підготовленою. Адже прихід у заклад дошкільної освіти потребує від дитини оволодіння системою таких складових соціальної адаптації як: уміння прилаштуватися до життя у нових соціальних умовах, усвідомлення нової соціальної ролі «Я-дошкільник», розуміння нового періоду свого життя, особистісна активність у встановленні гармонійних зв'язків із соціальним оточенням, дотримання певних правил групи, що потребує вміння відстоювати власні думки, особисту позицію. Безумовно, вікові особливості молодшого дошкільного віку створюють особливі умови перебігу первинної соціалізації.

Вивчення й узагальнення результатів наукових розвідок (О. Безпалько, В. Бочарова, І. Зверева, А. Капська) та практичного досвіду роботи закладів дошкільної освіти з батьками вихованців у контексті проблеми формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО на етапі адаптації до нової соціальної ситуації дало можливість виявити три основні *педагогічні умови нашого дослідження*:

1. Пропедевтична робота з батьками із налагодження позитивних відносин з педагогічним колективом та формування відповідного ставлення до закладу дошкільної освіти батьків майбутніх вихованців.

2. Плідна взаємодія сімейного і суспільного інститутів дошкільної освіти та забезпечення їх динамізму.

3. Впровадження психолого-педагогічного супроводу адаптаційних процесів у молодшій групі ЗДО.

Єдність цих трьох напрямів зумовлює і сутнісні характеристики націленої роботи в умовах, сприятливих для формування у дітей молодшого дошкільного віку позитивного ставлення до ЗДО.

Пояснимо, чому в якості *першого стратегічного напрямку* ми обрали пропедевтичну роботу з батьками як вагомий чинник формування позитивного ставлення у дітей до закладу дошкільної освіти та полегшення

адаптаційних процесів на етапі входження дитини в соціум дошкільної установи.

На сьогодні в Україні склався скоріше негативний соціальний образ педагога дошкільної освіти та й закладу дошкільної освіти у цілому. По-перше, статус педагогічної професії в державі останнім часом є доволі низьким, що підтверджується не лише низькою заробітною платнею, а й спаплюженням іміджу педагогічної професії в цілому. Соціальні мережі, на жаль, створюють у батьків хибну думку про легкість вирішення будь-якої виховної задачі. Батьки, частіше це матері, підтримують широкий діапазон зв'язків один з одним, діляться досвідом, розповсюджують, а нерідко і самі створюють практичні рекомендації, в основі яких не наукове обґрунтування й осмислення педагогічної проблеми, а емпіричний досвід виховання лише своєї дитини, без урахування конкретної життєвої ситуації. Тож, власне професіоналізм педагогів не набуває для більшості батьків ціннісної оцінки (за умови такої «поверхової», часто антинаукової їх самоосвіти). Ситуацію ускладнює і стратифікованість українського суспільства, в якому батьки виявляють, як правило, неповажне ставлення до педагогів, висловлюють їм відкрито недовіру, хоча визнають потребу для себе в послугах ЗДО (для більшості вона полягає у необхідності звільнення часу для себе і тимчасового нагляду за дітьми з боку педагогів). Оцінка роботи вихователя і закладу дошкільної освіти в цілому такими батьками часто носить «прокурорський» характер, тобто, полягає переважно у висловленні претензій до вихователя з безлічі усіляких причин. Таке неповажне ставлення батьків до педагогів дошкільної освіти та закладів дошкільної освіти, сприйняття їх як прислуги, приставленої до дітей, і намагання будувати стосунки за принципом «сплачую – і хочу бачити результат», відсутність націленості на реальні партнерські стосунки благополуччя дитини, – підсвідомо, а іноді і свідомо транслюється батьками своїм дітям і, зрозуміло, не сприяє формуванню у дітей позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти.

Все означене вище зумовлює потребу підготовки передусім батьків до партнерських стосунків із закладами дошкільної освіти, формування в них позитивного, ціннісного ставлення до процесу дошкільної освіти, конструктивного професійно грамотного спілкування з дітьми – як до чинників їх успішної соціалізації.

Пропедевтична робота, на нашу думку, має полягати не лише в інформуванні батьків про заклад дошкільної освіти (хоча ми надаємо особливого значення створенню позитивного іміджу ЗДО, грамотно і осучаснено складеній презентації його діяльності у вигляді сайту, фотогалереї тощо), а в націленій роботі в різних її формах з ознайомлення батьків з віковими особливостями розвитку дітей, ефективними технологіями освіти, вимогами до організації життєдіяльності дітей у закладі дошкільної освіти і вдома як чинниках успішної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку. Запрошення батьків майбутніх дітей до спільних з педагогами тренінгів, семінарів сприятиме реальному налагодженню конструктивних взаємин між ними.

В обґрунтуванні *другої педагогічної умови* плідної взаємодії сімейного і суспільного інститутів дошкільної освіти та забезпечення їх динамізму ми виходили з розуміння важливості покрокового переорієнтування батьків дітей на етапі підготовки до закладу дошкільної освіти та проживання адаптаційного періоду. За нашим переконанням цей непростий шлях батьки мають проходити разом із педагогами та адміністрацією закладу дошкільної освіти.

Вивчення суті досліджуваної проблеми переконало нас у тому, що процес соціальної адаптації дитини до закладу дошкільної освіти є проблемним не лише для дитини і батьків, але і для педагогів. Пояснимо свою думку.

Соціалізація дитини в ситуації сучасної освіти є одним з ключових стратегічних напрямів діяльності кожного педагога (Л. Артемова, О. Безпалько, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, А. Капська, С. Курінна, І. Макаренко, Т. Науменко Т. Поніманська, І. Рогальська та ін.) [13]. Практика засвідчує, що значне число педагогів виявилися не готовими до нової соціокультурної

ситуації, яка пред'являє до її суб'єктів підвищені вимоги у процесі формування бажаних моделей соціальної поведінки, конструюванні персональної системи цінностей [12]. Це кидає виклик педагогічній науці і практиці забезпечити майбутнім і чинним вихователям переосмислення й перегляд засад виховання та соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. Адже психолого-педагогічний супровід соціалізаційних процесів, в тому числі, на етапі адаптації дітей до ЗДО, мають здійснювати підготовлені вихователі. Супровід соціалізації особистості передбачає необхідність сформованого у педагогів цілісного уявлення про дитину як об'єкт і суб'єкт соціалізації, що вимагає визначення специфіки діяльності фахівців закладу дошкільної освіти на кожному віковому етапі її соціального становлення, ставлення до неї як до суб'єкта спілкування, співпраці, партнерства [46].

Суголосні з думкою К. Крутій, яка стверджує, що складність здійснення психолого-педагогічного супроводу процесу соціальної адаптації молодших дошкільнят пов'язана зі спрямованістю на «забезпечення двох узгоджених процесів: індивідуального супроводу дитини в освітньому процесі певної вікової групи і системного супроводження, що спрямоване на превентивно-пропедевтичну роботу з усією віковою групою (або системи у цілому)» [31, с. 172].

Це актуально для досліджуваної ситуації, оскільки момент вступу до закладу дошкільної освіти в нашій країні не є загально-визначеним, як наприклад, в Канаді чи Америці (прийом до садочка, за рідким виключенням, можливий лише на початку серпня), отже, діти поступають до закладу дошкільної освіти протягом року. Відтак, в групі ситуація появи «новачків» можлива в будь-який момент, що є ускладнюючим моментом для всіх суб'єктів освітнього процесу.

Вивчення прогресивного досвіду дало змогу нам змоделювати діяльність трьох взаємопов'язаних форм співпраці педагогів і батьків – М'якої сімейної школи «Перші сходинки», Консультаційного центру «Діємо разом» і циклу відкритих занять за участю батьків «Сеанси активізуючого спілкування».

Кожна з форм відрізнялася різним ступенем занурення батьків у проблематику соціального розвитку дітей в адаптаційний період, освоєнням активних способів полегшення адаптації дитини до групового середовища, колективу ровесників, довірливих стосунків з педагогом.

Третій напрям пов'язаний з психолого-педагогічним супроводом адаптаційних процесів, які суголосно з ученими ми розглядаємо, як комплексну психолого-педагогічну підтримку та допомогу дитині й батькам у вирішенні завдань розвитку, полегшенню адаптації в новому соціальному оточенні. У буквальному розуміння «супровід» означає бути разом, підтримувати, допомагати, сприяти. Таке трактування відбиває саму суть супроводу: одночасне перебування поруч з дитиною, яка в силу вікових особливостей проходить первинну соціалізацію; наявне посередництво між широким світом і власним життєвим світом дитини, що забезпечує її оптимістичне світовідчуття завдяки створенню в просторі дошкільної установи умов для соціально-емоційного благополуччя та гармонійної соціалізації особистості (І. Зверева, І. Рогальська та ін.) [46]. При аналізі поняття «супровід» важливим також є те, що суб'єктом або носієм проблеми розвитку дитини є не тільки вона сама, але і її батьки та педагоги [27, с. 400].

Найближчими до такого розуміння цього поняття й адекватними специфіці психолого-педагогічного супроводу соціальної адаптації дитини у закладі дошкільної освіти є його тлумачення (В. Мухіною, В. Горянніним, Г. Бардієром, І. Ромазан, Т. Чередниковою) науковці відмічають, що супровід передбачає підтримку реакцій, процесів і станів особистості в їх природному розвитку. Успішно організований психолого-педагогічний супровід відкриває перспективи особистісного зростання, оскільки надається необхідна й достатня підтримка становлення особистості маленької дитини, а також для переходу її близьких дорослих до самодопомоги. На відміну від корекції, супровід передбачає не «виправлення недоліків і переробку», а пошук прихованих ресурсів розвитку людини, опори на її власні можливості, розкриття її

потенціалу й розвиток компетентності як базисної характеристики особистості [51].

Головними принципами психологічного супроводу є: гуманне ставлення до особистості і віра в її сили; кваліфікована допомога й підтримка природного розвитку. Змістовний аналіз педагогічного супроводу засвідчує, що в цьому понятті відображені ідеї розвивальної взаємодії суб'єктів навчання та виховання (Є. Бондаревська, А. Петровський та ін.), погляди прихильників педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвілі, І. Іванов та ін.), ідеї про необхідність повноцінного, продуктивного спілкування всіх вікових, соціальних і професійних груп (І. Кон, А. Мудрик та ін.) [8].

Педагогічний супровід розглядається як допомога дитині в її особистісному зростанні, установка на розуміння дитини, на відкрите спілкування; як особлива сфера діяльності педагога, яка спрямована на залучення дитини до соціально-культурних і моральних цінностей, на які він спирається в процесі самореалізації та саморозвитку. Отже, педагогічний супровід як вид педагогічної підтримки, на наш погляд, може розглядатися як сфера діяльності педагога, орієнтована на взаємодію з дитиною в процесі надання їй підтримки в становленні особистісного зростання, соціальної адаптації, в альтернативному виборі способів поведінки.

Справедливо зауважують учені на залежність супроводу соціалізаційних процесів стосовно окремої дитини в кожному конкретному випадку, які зумовлюються проблемами її родинного оточення, взаєминами з однолітками та педагогами. Відтак, соціально-педагогічний супровід має узгоджуватися з власними інтересами, цілями, можливостями і шляхами подолання проблем, які заважають дитині зберегти власну людську гідність і самостійно досягти бажаних результатів у навчанні, самовихованні, спілкуванні, уяві про життя [14]. Проте у нашому випадку йдеться про дітей, які лише на початковому етапі особистісного становлення й розвитку, де дії педагогів та батьків мають узгоджуватися в інтересах дитини. До головних принципів, які забезпечують соціально-педагогічний супровід, науковці відносять такі принципи: опора на

потенційні можливості дитини; віра в ці можливості; орієнтація на здібності дитини долати труднощі за незначної допомоги дорослого; принцип співробітництва, конфіденційності; реалізація принципу «не нашкодь»; здійснення рефлексивно-аналітичного підходу до процесу та результату [28].

Актуальним для визначення змісту освітньої роботи з дітьми в період їх адаптації до нових умов соціального життя в ЗДО є міркування Т. Поніманської, яка акцентує увагу на необхідності збагачувати соціальний досвід дитини в період входження у нові умови буття за такими складовими: вміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі; люди різної статі, віку, роду занять); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки; вміння поважати інших, допомагати; обирати відповідні форми й способи спілкування та діяльності [38, с. 14-15]. Доцільною для успішного пристосування дитини до нових соціальних умов групи закладу дошкільної освіти має бути така організація освітнього процесу, в якому дітям надається можливість вибору способів особистісного самовизначення в різних видах діяльності. А це, у свою чергу, задіє механізми саморозвитку і сприяє засвоєнню дітьми соціокультурних норм та зразків сформованої соціалізованої поведінки, розвитку базових особистісних якостей [42, с. 330].

Вивчений нами досвід сучасних закладів дошкільної освіти з організації освітньої роботи з дітьми на етапі їх адаптації до освітньої установи та просвітницької роботи з батьками майбутніх вихованців і дітей, які почали відвідувати заклад дошкільної освіти дав змогу представити найбільш ефективні способи психолого-педагогічного супроводу:

- проведення ритуалів щоденної зустрічі та прощання з кожною дитиною;
- розробка індивідуального режиму адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти (індивідуальні спостереження за ступенем адаптації);
- узгодження дій батьків і педагогів, зближення підходів до дітей у родині й закладі дошкільної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей дитини;

- створення для дитини сприятливого психологічного комфорту; турботливість, доброзичливість, чуйність;

- складання пам'яток для батьків щодо підготовки дитини до відвідування закладу дошкільної освіти як стресової ситуації, що вимагає від дитини перебудови стереотипу поведінки, який вже склався в родинному колі;

- поради для батьків містять рекомендації щодо зміни звичних умов життя (режим, характер харчування, мікроклімат приміщення, стиль і прийоми виховання, характер навчання тощо) і наближення їх до умов закладу дошкільної освіти;

- урізноманітнення форм стимулювання дитини до спілкування з дорослими й однолітками та інше.

Таким чином, осмислення результатів теоретичного аналізу та вивчення практичного досвіду роботи з батьками вихованців закладів дошкільної освіти стало основою для визначення й теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти як чинника їхньої успішної адаптації на етапі входження в нове соціальне оточення.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретичних основ та педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку дає можливість зробити наступні висновки:

1. Охарактеризовано поняттєвий апарат дослідження, а саме визначено поняття «позитивне ставлення до закладу дошкільної освіти дітей молодшого дошкільного віку» як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, у її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності.

2. Визначено індивідуальні чинники які впливають на сформованість позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО:

- 1) чинники, які пов'язані із особливостями взаємодії батьків зі своєю дитиною, емоційна прихильність до матері;
- 2) сформованість навичок самообслуговування;
- 3) рівень соціального досвіду дитини;
- 4) попереднє ознайомлення дитини з умовами закладу дошкільної освіти та позитивне соціальне оточення;
- 5) особливості взаємодії вихователя та дитини;
- 6) гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти», «дитина-вихователь»;
- 7) тип темпераменту дитини;
- 8) стан здоров'я;
- 9) введення елементів сімейного побуту (улюблена іграшка, горнятко тощо);
- 10) забезпечення відповідності двох режимів (домашнього та ЗДО) та психологічні: зовнішні і внутрішні.

3. Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку, а саме: пропедевтична робота з батьками із налагодження позитивних відносин з педагогічним колективом та формування відповідного ставлення до закладу дошкільної освіти батьків майбутніх вихованців; плідна взаємодія сімейного і суспільного інститутів дошкільної освіти та забезпечення їх динамізму; впровадження психолого-педагогічного супроводу адаптаційних процесів у молодшій групі ЗДО.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ПЕРВИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО дітей молодшого дошкільного віку

Структура проведення експериментальної роботи передбачала поетапну реалізацію критеріально-рівневого оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО дітей молодшого дошкільного віку, об'єднаних єдиною логікою та зумовленою завданнями. Базою для проведення експериментального дослідження було обрано Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3 «Калинка». Для дослідження було обрано дві групи (хлопці та дівчата 50 дітей).

Під час експериментальної роботи нами були обрані наступні етапи подальшого проведення експерименту: констатувальний, формувальний та контрольний. Кожен етап дослідження був підготовкою до наступного і певною мірою продовженням попереднього. В основу роботи покладали також вимоги щодо інформації, яка одержувалася за допомогою різноманітних методів педагогічної діагностики (бесіди, анкетування, опитування, вивчення досвіду родинного виховання, спостереження за дітьми в процесі освітньої діяльності).

На констатувальному етапі педагогічного експерименту в сегменті роботи з дітьми вирішувалися такі завдання:

1. На основі розробленого критеріального інструментарію провести дослідження, схарактеризувати рівні прояву позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.

2. Здійснити кількісний аналіз особливостей перебігу адаптаційного періоду.

3. Визначити показники для вивчення ефективності педагогічного супроводу адаптаційного періоду у молодшій групі закладу дошкільної освіти.

Не менш значимим є врахування у визначенні критеріїв сформованості позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти – первинного соціального досвіду. Як не одноразово відзначалося, ставлення не буває без досвіду, це результат спільної діяльності дорослих в первинній соціалізації дітей, що ґрунтується на раціональному, чуттєво-емпіричному пізнанні та практичному перетворенні дійсності. Засвоюючи уявлення про соціум, дитина починає успішно орієнтуватися у навколишньому світі. Тому між широтою соціальних уявлень, соціального досвіду та ставленням дитини до себе, ставлення до інших, ставлення до довкілля існує залежність. Саме вона забезпечує позицію вибору дитини.

Для експерименту загального вибору дітей було умовно розподілено на експериментальну та контрольну групи. З метою отримання об'єктивної оцінки ефективності дослідження зазначені групи були превентивно складені максимально однорідні. Для констатації рівнів сформованості позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку визначено критерії та показники.

Характеризуючи позитивне ставлення у дітей молодшого дошкільного віку, ми виокремили такі критерії та показники, які подали у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники рівня сформованості позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку

Критерії	Показники
Когнітивний	<i>Пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей (зацікавленість у собі, замкнений, виявляє інтерес до предметного середовища чи до людей, які можуть сприйматися дитиною, як засіб досягнення бажаного, як захист чи цікавість); широта та стійкість інтересів дитини (як вона себе поводить в середовищі, до чого виявляє зацікавленість); елементарна обізнаність (наявність елементарних уявлень).</i>
Емоційно-чуттєвий	<i>Емоційна стабільність, урівноваженість (різні зміни настрою і схильність до істерики, переважає спокійний, позитивний настрій, відкритість до побудови стосунків з іншими); упевненість у собі (сила голосу, постать, широта кроків); контактність (комунікативність, ініціювання своїх дій, відкритість до стосунків з іншими, виступає свідомою потребою дитини у безпосередньо-емоційному спілкуванні із дорослими та однолітками).</i>
Поведінковий	<i>Практична активність (співпадіння особистого ритму дитини, із ритмом і темпом життя групи); самостійність в самообслуговуванні (виконання елементарних ігрових і пізнавальних дій, елементи самообслуговування), готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими (розуміння мовлення іншої людини, здатність висловити свої потреби, наміри, бажання; опанування базових етикетних формул (привітання, звернення, прохання, вибачення, дякування).</i>

На основі виокремлених критеріїв і показників нами було визначено *рівні* прояву ставлення до закладу дошкільної освіти у дітей четвертого року життя: високий, середній та низький, які подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Характеристика рівнів сформованості позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку

Рівень	Показники
<i>Високий</i>	<p>Виявляє допитливість й ініціативність у пізнанні нового, що пояснює широку обізнаність відповідно до віку, яку вона демонструє в різних галузях знань. Діти з високим рівнем виявляють переваги у виборі видів активності; як правило, вони доброзичливо ставляться до однолітків і дорослих; виявляють бажання брати участь у спільній діяльності та охоче вступають в ігрову взаємодію. демонструє врівноваженість, бажання контактувати з дорослими й дітьми, виявляє впевненість у собі в різних видах активності. Зберігає активність у різних видах діяльності впродовж дня; виявляє самостійність й умілість у виконанні дій з самообслуговування.</p>
<i>Середній</i>	<p>Демонструє байдужість до взаємодії з іншими та їхніх занять; виявляє інтерес лише до певного виду діяльності. Слабка активність пояснюється недостатню обізнаністю, слабким пізнавальним інтересом, відсутністю бажання виконувати розвивальні завдання. Характеризується контактністю, проте взаємодіє переважно зі значимими дорослими; виявляє емоційну врівноваженість, яка водночас залежить від конкретної ситуації. Впевненість у собі показує лише в присутності батьків. Проявляє активну позицію час від часу в ситуаціях, у яких була зацікавлена. Як правило, не виявляє вмінь і бажання самостійно виконувати дії із самообслуговування, хоча в окремих ситуаціях здатна самостійно вдягнутися, взутися тощо.</p>
<i>Низький</i>	<p>Не виявляє інтересу до взаємодії з дорослими і дітьми та до їхніх занять, не може зосередитися на певному виді активності, прагне швидко змінювати види діяльності; виявляє низький рівень обізнаності, небажання виконувати поставленні завдання. емоційно нестабільна, часто трапляються істерики; вона виявляє неконтактність, замкнена в собі, як правило, відмовляється від пропозицій діяти, байдужа до видів дитячої активності. Активний і пасивний словник бідний. Несформованість умінь із самообслуговування, байдужість, повільність дій пояснює залежність від дорослого.</p>

Для оцінки ставлення дитини молодшого дошкільного віку до ЗДО за визначеними критеріями було підготовлено комплексні, інтегровані діагностичні завдання, які відображають розроблений критеріально-рівневий апарат (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Діагностика ставлення дитини молодшого дошкільного віку до ЗДО

Критерії	Показники	Завдання
Когнітивний	Пізнавальний інтерес до оточуючих (дорослих та дітей); широта і стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність	– «Назви і покажи»; – спостереження за активністю дитини у встановленні контактів; – стимулювання активності дитини в різних видах активності
Емоційно-чуттєвий	Емоційна стабільність, урівноваженість; упевненість у собі; контактність	– спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі адаптації; – індивідуальні розмови «Давай знайомитися»
Поведінковий	Практична активність; самостійність в самообслуговуванні; готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими.	– спостереження за проявами активності в різних видах діяльності; – комплекс перевірочних завдань «Я умію»; – стимулюючі мовленнєві вправи.

Як видно з таблиці, в ході проведення констатувального етапу експерименту було використання низки емпіричних методів (спостереження, індивідуальна бесіда, виконання завдань) задля виявлення й фіксування стану досліджуваного явища у практиці закладів дошкільної освіти. Кожен із методів, з одного боку, має свою специфіку, з іншого – взаємодоповнює один одного, забезпечуючи таким чином різнобічне й глибоке пізнання досліджуваного предмета. Під час спостереження зверталась увага на вміння дитини діяти незалежно від допомоги та підтримки дорослого в різних ігрових ситуаціях і на заняттях та на прояви ініціативи, елементи самодіяльності, найпростіші форми досягнення результату.

У процесі констатувального етапу експериментальної роботи було створено форми протоколів, які характеризували емоційний стан кожної дитини на етапі адаптації. Розроблена схема протоколу спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі адаптації була використана як інтегрований компонентний спосіб оцінки різних складових: інтересів дитини, емоційної стабільності, контактності та активності дитини.

Лінійка емоційного стану – це цифри з позначкою від -10 до +10, при нормі 5 (див. схема 2.1.).

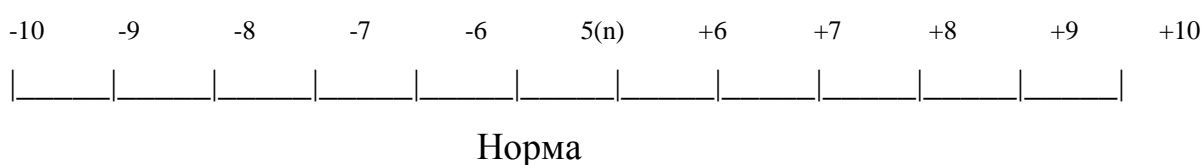

Схема 2.1. Лінійка емоційного стану дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації

За допомогою лінійки ми визначали наскільки змінювався емоційний стан дитини протягом дня погодинно і які фактори на це впливали (див. табл. 2.4.).

Таблиця 2.4.

Показники емоційного стану дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації

5 (N) норма – стан спокійний, позитивний, урівноважений				
- 6	збуджений, урівноважений, мінливий	не настрій	+ 6	позитивний, збуджений, але контролюємий
-7	емоційна неврівноваженість, відчуття незначного дискомфорту, невпевненості у собі		+ 7	стан близький до надмірної збудженості
- 8	мірно істеричний стан, пригніченість, не завжди контролює свої емоції		+ 8	надмірне збудження
- 9	прояви нервового збудження		+ 9	складно кероване збудження
-10	критична істерика		+10	не кероване збудження

Кольоровий маркер впевненості дитини – позначався кольоровими кругами де кожний колір має свою характеристику (див. табл. 2.5.). Дані фіксувались протягом кожної години перебування дитини, яка адаптується та подали у схемі 2.2.

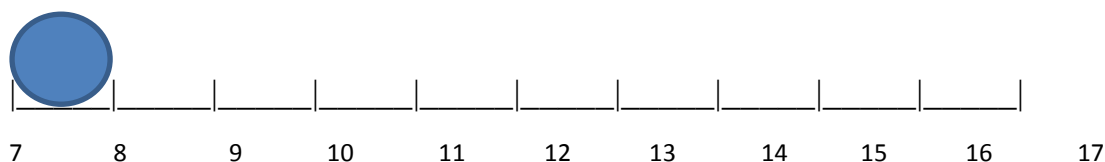

Схема 2.2. Кольоровий маркер прояву впевненості дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації

Таблиця 2.5.

Характеристика кольорового маркеру прояву впевненості

<i>Кольоровий маркер прояву впевненості</i>	
	дитина активно спілкується, грається з усіма дітьми; ненапружена, допитлива, цікавиться оточуючими (синій колір)
	дитина спілкується і грається з деякими дітьми, цікавиться окремими предметами, ненапружена, але знаходиться в тривожному стані (зелений колір).
	дитина віддає перевагу перебуванню на самоті, тримається осторонь дітей, більше часу знаходиться біля дорослого (голубий колір)
	дитина тримається осторонь, не йде на контакт з оточуючими; все, що навколо їй не цікаво, вона мовчазна (жовтий)
	дитина дуже напружена, не йде на контакт з оточуючими, присутні емоційні вибухи (крик, плач) та підвищена агресія (червоний колір)

Дані рівня активності фіксувались протягом кожної години перебування дитини в ЗДО, також було зафіксовано з ким або з чим дитина грала протягом цієї години. Характеристика рівнів активності дитини подана у табл. 2.6.

Таблиця 2.6.

Характеристика рівнів активності дитини молодшого дошкільного віку на етапі адаптації

Рівні активності дитини	
Високий	Дитина активна, наполеглива, живо цікавиться людьми і середовищем; проявляє розвинену предметну діяльність (ігрову); виявляє спрямованість до самостійності, із задоволенням демонструє успіхи, орієнтується на оцінку дорослого.
Середній	Слабко виражена ініціативність, в основному перебуває в позитивному стані, відчуваються труднощі у вступі в контакт з дорослими та однолітками, спостерігається часткове виконання складних мовних інструкцій дорослого та вербалізація.
Низький	У дитини прослідковується зниження загального життєвого тону, слабка пізнавальна активність, повна залежність від дорослого, діяльність не направлена на кінцевий результат, присутні емоційні вибухи та підвищена агресія.

Проілюструємо це прикладом форми протоколу, який пропонувався для заповнення експериментатором під час спостереження за дитиною (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Форма для протокольного фіксування результату експерименту

№	Ім'я дитини	Години					
		8	9	10	11	12	13
1.	Оля К.	Км +7 іграшка	Кд +6 дитина	Кд +7 дитина	Кд +7 дитина	Кд +9 іграшка	К -7
2.	Саша Т.	Км +6 іграшка	Км +7 іграшка	Км +8 дитина	Км +6 іграшка	Км -4 	К -3
3.	Юра В.	Км - 8 	К -9 	Км -6 іграшка	Км +6 дитина	Км +6 іграшка	Км -7

Якщо проаналізувати дані протоколу, то можна прослідкувати, що емоційний стан дитини змінювався під час приходу дитини в ЗДО (розлука з близькою людиною), одягання на прогулянку, захід у групу та перед сном (це нагадує дитині про сім'ю). Під час прогулянки дитина відволікається грою з дітьми, забуває за сім'ю і тому емоційний стан покращується. Але є такі діти які тримаються осторонь, не йдуть на контакт з оточуючими – це пояснюється що у дитині важко проходить адаптація у новому середовищі.

Задля конкретизації та поглиблення отриманих у ході спостереження даних доречно використовувався метод *індивідуальної бесіди*, який дав можливість глибше пізнати й зрозуміти внутрішнє ставлення дитини до світу загалом.

Індивідуально-мовленнєві завдання з картинками «Назви і покажи» (було дібрано різні набори картинок: тварини, рослини, посуд, предмети одягу і меблів) застосовувалися з метою визначення рівня обізнаності дитини, рівня розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь. Спочатку проводилася робота з предметними картинками, які дитина мала назвати. На наступному етапі проводилася робота з сюжетними картинками. За умови відмови дитини від словесного коментарю чи словесних відповідей, експериментатор пропонував дітям показати відповідь на малюнках.

Комплекс перевірочних завдань «Я умію» спрямовувався на перевірку сформованості в малюків навичок самообслуговування (вміння самостійно мити руки, самостійно одягатися, здійснювати інші культурно-гігієнічні навички, передбачені програмою). Умілість дітей перевірялася також в індивідуальному форматі предметно-ігрової діяльності, коли дитині пропонували такі завдання: засунути в пляшку хусточку з вузликами; розгорнути загорнуту у фольгу іграшку, а потім знову її загорнути як секрет; скласти хусточку в мішечок; зібрати олівці в коробочку; скласти конструктор.

Діагностичні завдання дозволили констатувати рівень прояву ставлення дітей четвертого року життя до ЗДО після проведеного констатувального експерименту. Було проаналізовано результати виконання дітьми завдань за

кожним критерієм. Кількісна характеристика визначення рівнів прояву ставлення у дітей молодшого віку до ЗДО за всіма критерієм відображена у таблицях 2.8., 2.9, 2.10.

Таблиця 2.8.

Результати прояву позитивного ставлення дітей четвертого року життя до ЗДО за когнітивним критерієм (ЕГ) (констатувальний зріз, у %)

Рівні	Пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей		Широта і стійкість інтересів дитини		Елементарна обізнаність	
	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	3,9	11,8	11,7	19,6	21,6	31,3
Середній	35,3	45,1	45,0	25,5	41,2	27,7
Низький	11,8	5,9	8,0	3,9	5,9	3,9

Таблиця 2.9.

Результати прояву позитивного ставлення дітей четвертого року життя до ЗДО за емоційно-чуттєвим критерієм (констатувальний зріз, у %)

Рівні	Емоційна стабільність, урівноваженість		Упевненість у собі		Контактність	
	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	-	-	-	-	-	1,9
Середній	52,9	60,8	41,1	49,0	39,2	57,0
Низький	5,9	5,9	7,8	5,9	9,8	5,9

Таблиця 2.10.

Результати прояву позитивного ставлення дітей четвертого року життя до ЗДО за поведінковим критерієм (констатувальний зріз, у %)

Рівні	Практична активність		Самостійність в самообслуговуванні		Готовність до мовленнєвої	
	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	11,7	19,6	-	5,9	-	11,7
Середній	45,2	39,2	41,2	56,8	45,2	41,3
Низький	5,9	5,9	25,5	11,8	21,5	11,7

Здобуті результати дали підстави для таких висновків: «новачки» у перші дні відвідування ЗДО дуже рідко є членами ігрових мікрооб'єднань, поводяться дуже пасивно. Низька практична активність дітей високого та вище середнього рівнів (11,7 % та 15,7 %) пояснюється тим, що в практиці родинного виховання майже не приділяється увага формуванню готовності дітей до виконання елементарних ігрових і пізнавальних дій.

Отже, аналізуючи результати дослідження на констатувальному етапі можна зауважити, що діти четвертого року життя мають певні свої досягнення та деякий незначний «життєвий» досвід, починають вступати в контакт з однолітками, словесно використовують прохання про допомогу, при цьому міміка і жести теж не відхиляються. Маючи певні досягнення, діти можуть ними керуватися у виконанні поставлених завдань, але це відбувається залежно від ситуації, емоційного настрою дітей, спонукань дорослого і, як правило, в ході індивідуального контакту чи заняття.

2.2. Експериментальне впровадження педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку

Мета формувального етапу дослідження полягала в обґрунтуванні та впровадженні педагогічних умов формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку.

Визначаючи педагогічні умови, ми зважали на те, що досягнення бажаного результату можливе лише у випадку інтеграції визначених нами умов. Кожна з означених умов конкретизована формами здійснення, на основі яких був розроблений напрям роботи по сформованості ставлення у

дітей молодшого дошкільного віку взаємодії родинного і суспільного виховання, за напрямками: робота з педагогами, робота з батьками та робота з дітьми.

Взаємодія дитини з «зовнішнім» світом відбувається через різні види діяльності, оволодіння способами та засобами дій, відображених у сукупному суспільному досвіді, культурі. Повноцінне освоєння культурних навичок можливе лише через освоєння людських відносин. Засвоєння дитиною соціального досвіду, який трансформується із зовнішнього у внутрішній план психічної діяльності, визначає її розвиток як суб'єкта діяльності. Кожна дитина має свої специфічні проблеми, а отже і потребує відповідної допомоги в адаптації до нових суспільних норм та у самореалізації в цих умовах.

Тому, вихователям які працюють з дітьми молодшого дошкільного віку (адже саме в цьому віці діти найчастіше починають відвідувати заклад дошкільної освіти) необхідно засвоїти змістове наповнення та процесуальні особливості послідовного проживання дітьми основних етапів адаптаційного періоду: етапу *очікування*, *ознайомлювального* етапу й етапу *ідентифікації*, визначення себе серед інших, а також етапу *прийняття* дитини групою та дитиною правил життя у групі.

Змістом *першого етапу адаптаційного періоду (очікування)* було визначення, що саме чекають батьки від ЗДО, рівень педагогічної культури батьків, який виявляється у розумінні та усвідомленні батьками своєї відповідальності за підтримку та виховання дітей в адаптаційний період.

Початком виникнення взаємодії між педагогами і батьками є встановлення контактів, за систематичного здійснення яких у суб'єктів з обох сторін виникають зміни в установках, поглядах, переконаннях й поведінці в цілому. Контакти виникають за наявності спільних інтересів і потреб. Значну роль у здійсненні взаємодії між вихователями і батьками відіграють взаємні очікування, що обумовлюють характер взаємодії. На нашу думку, зміст роботи з батьками дітей які готуються до вступу у ЗДО на підготовчому етапі має включати в себе:

1. Ознайомлення батьків з особливостями роботи закладу дошкільної освіти та групи до якої вступить дитина.

2. Організація самостійної діяльності родин, спрямована на досягнення психологічної готовності дитини до вступу в ЗДО.

3. Формування довірчих стосунків з батьками.

Змістом *другого етапу адаптаційного періоду (ознайомлення)* було знайомство батьків з роботою ЗДО, ознайомлення дитини з приміщенням групової кімнати разом з батьками, збагачення учасників процесу необхідним певним рівнем соціальної грамотності; знаннями соціальних норм і правил поведінки дітей в період адаптації, розвитком умінь, пов'язаних із пізнанням дитиною самої себе та поряд із оточуючими. Потрапляючи у новий соціум дитина заявляє про себе, дізнається, що поряд є діти та дорослі, є норми, форми та засобами діяльності цієї соціальної спільноти до якої тепер належить і вона і цими знаннями потрібно оволодіти, щоб співіснувати у цьому маленькому соціумі.

Змістом *третього етапу адаптаційного періоду (ідентифікація)* було формування у дітей інтересу до соціуму та культури, уявлень про суспільне довкілля, своє місце і місце своєї родини у ньому, розширення кола соціальних інституцій. На третьому етапі адаптаційного періоду дитина бачить себе в колективі, ідентифікує себе (що я дівчинка або хлопчик). Дитина починає шукати способи для вияву власної індивідуальності, для її трансляції в групі однолітків. З цього моменту починається новий виток соціального розвитку, коли не тільки суспільство в особі вихователя і однолітків визначає свої відносини з дитиною, а й вона сама, відокремивши власне «Я», починає все активніше вступати у відносини з ними, виявляючи власні ініціативу й вибірковість.

Змістом *четвертого етапу адаптаційного періоду (прийняття)* було формування соціальних потреб та інтересів дитини, спрямування на позитивну емоційну взаємодію з однолітками та дорослими, на емоційну потребу у спілкуванні. Важливим на цьому етапі є формування позитивного емоційно-

ціннісного ставлення до нового соціального світу, формування соціальної досвідченості дітей. Розвиток активності, ініціативності та самостійності дітей, активізація використаних знань та оволодіння вміннями й навичками соціальної взаємодії ґрунтуються на спільній участі дітей з дорослими у різних формах роботи та заходах (заняттях, святах, родинних розвагах).

Для *вихователів*, які брали участь в експерименті було організовано низку різноманітних форм роботи: семінар з питань формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО на етапі адаптації, виступи на педагогічних радах, співбесіди, семінари педагогічної майстерності, розв'язання проблемних ситуацій, рольові ігри (Додаток Б).

Головним завданням семінару було розкрити зміст понять «соціалізація особистості» і «формування первинного соціального досвіду дитини»; розглянути значення соціального партнерства закладу дошкільної освіти і родини у вирішенні проблем соціального становлення особистості дошкільника. Було підготовлено міні-лекції і творчі вправи для формування практичних навичок у учасників семінару. Під час семінару учасники навчилися визначати потреби дітей у взаємодії з дорослими та однолітками та знаходити способи їх задоволення, забезпечувати комфортний психологічний клімат у групі, аналізувати проблеми соціального становлення особистості і шукати шляхи вирішення цих проблем; оволоділи формами налагодження взаємодії у системі «педагог – дитина – батьки».

Наведемо приклад сценарію тренінгу «Секрети спілкування».

Мета: ознайомити педагогів з особливостями вербального та невербального спілкування з дітьми дошкільного віку; сформувати первинні уміння встановлювати емоційний контакт з дитиною.

Форми організації: колективна та групова.

Обладнання: фішки, що розрізняються за кольором, формою, буквою та цифрою для об'єднання у групи різними способами.

Хід тренінгу.

1. Привітання різними способами: учасникам пропонується по черзі

привітатися з іншими, не повторюючи спосіб привітання, який уже був.

2. Вправа «Очікування»: учасники фіксують на аркушах свої очікування від тренінгу та розміщують їх на дошці.

3. Вправа «Танець п'яти рухів»

Матеріали: музичні фрагменти тривалістю 1 хвилина

Імітація рухів:

- потік води – плавна музика, округлі, «текучі» рухи;
- перехід через ліс – імпульсивна музика, бій барабанів, різкі, чіткі рухи;
- зіпсована лялька – хаотична музика, неструктурована музика; хаотичні незавершені рухи;
- політ метеликів – лірична, плавна музика, витончені, гармонійні рухи;
- спокій – музика, що імітує шум дощу, моря, спів пташок; учасники стоять без рухів та слухають своє тіло.

4. Вправа «Обличчя вихователя»: учасники стають обличчям один до одного. Один виконує завдання за допомогою міміки, а інший має відобразити емоцію як у дзеркалі та відгадати її витоки:

- ви вибираєте у книзі казку, яку прочитаєте дітям;
- ви дуже втомлені, кінець робочого дня;
- ви на педагогічній конференції;
- ви плануєте заняття на наступний місяць;
- у вашій групі сьогодні свято.

5. Об'єднання учасників у групи за допомогою фішок.

Вправа 1. Встановлення зорового контакту.

Вправа 2. Розігрування мовленнєвих ситуацій між дорослим та дитиною.

Вправа 3. Розповідь по колу.

Для налагодження партнерських відносин із *батьками*, важливо насамперед зацікавити їх, показати результативність діяльності закладу дошкільної освіти через позитивні зрушення в емоційному стані, здоров'ї, навчальних досягненнях їхньої дитини порівняно з її попередніми результатами (Додаток В).

Важливим моментом є усвідомлення батьками значущості власних виховних функцій, їх місця і ролі в системі освітнього процесу, розуміння ними особистої відповідальності за формування морально-ціннісних взаємин з дітьми, і також необхідністю оволодівати педагогічними знаннями, вміннями і практичними навичками. Це зумовлює використання технологій формування у батьків педагогічних знань як цілеспрямованого, організаційного і систематичного процесу всі напрямки якого мають максимально враховувати потреби і проблеми кожної конкретної родини, відповідати її інтересам і запитам, зосереджуватися на оволодінні батьками психолого-педагогічними знаннями, вміннями і навичками.

Значущим фактором соціалізації дітей є дитяче співтовариство, або співтовариство однолітків. Дитяче співтовариство формується на ранніх стадіях індивідуальної історії людини у процесі сумісної діяльності дітей, спрямованої на оволодіння та відтворення ними суспільно-історичного досвіду та форм людських взаємин. Сумісна гра, а потім й інші види сумісної діяльності, сприяють формуванню у дітей навичок соціальної взаємодії, вміння підкорюватися колективній дисципліні, правилам, а також відстоювати власні права, співвідносити власні інтереси з суспільними.

Корисною для дітей усіх вікових груп є така гра *«Дзеркальце»*. Дивлячись у люстерко, діти промовляють такі слова *«Я добрий, я чудовий, мене всі люблять»*. Можна запропонувати розповісти, що їм подобається у їхній зовнішності. Варто пояснювати дітям, що для того, аби почуватися щасливою і радісною, людина має з любов'ю і повагою ставитися до себе, інших людей, до життя; вміти в усіх життєвих ситуаціях знаходити щось приємне, гарне, цікаве; не допускати негативних думок та емоцій; бачити в кожному добре начало; зустрічати людей усмішкою. Помітити позитивні риси однолітків допомагають такі заходи: фотовиставка *«Ми всі різні – ми всі гарні!»*, спостереження за однолітками *«У пошуках схожості»*.

У кожній віковій групі для активізації мотивів встановлення і збереження позитивних стосунків з дорослими та іншими дітьми, можна запропонувати

щоранку грати в таку гру «*Побажання на день*». Діти разом з батьками або вихователем проговорюють, чого вони бажають сьогодні собі, батькам і друзям. Або стаючи в пари (можна братися за руки) і дивлячись одне одному в очі, промовляють побажання товаришеві на день. Така діяльність сприяє поліпшенню настрою дітей, розумінню ними того, що позитивне ставлення до себе та інших дарує радість і задоволення.

Дидактична гра «*Щасливі хвилинки*». Мета: вчити дітей висловлювати позитивне ставлення до інших людей, приймати ознаки уваги, знаходити, аналізувати та цінувати гідні риси характеру. Формувати дружні почуття та моральну поведінку. Хід гри: сидячи в колі та передаючи одне одному «смайлик», діти згадують щасливі моменти життя, різні приємні події: день народження, прогулянка, гостина у бабусі тощо.

Змістом пізнавального етапу ми визначили в першу чергу збагачення дітей необхідними знаннями соціальних норм і правил поведінки, оволодіння певним рівнем соціальної грамотності. Важливе місце в освітній роботі на першому етапі відводили формуванню необхідних соціальних знань і уявлень дітей – отже працювали над *когнітивним компонентом* формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти. Було проведено серію інтегрованих занять (Додаток Г).

Сприймання та оцінно-етичне коментування художніх творів були основою для формування соціальних уявлень дітей, адекватної оцінки власного стану та стану оточуючих їх в адаптаційний період. Таким чином одночасно робота тривала не тільки над *емоційно-чуттєвим* але й над *когнітивним та поведінковим* критеріями формування позитивного ставлення у дитини молодшого дошкільного віку до ЗДО. Цикл занять передбачав ознайомлення з літературними творами, в центрі яких були різні моделі взаємин персонажів, повчальні соціальні ситуації. Літературні твори добирались таким чином, щоб максимально розкрити сутність обраної теми, щоб в результаті прочитання і обговорення у дітей виникало захоплення від доброго вчинку персонажа і негативне відношення до байдужості, безсердечності іншого (Додаток Г).

З-поміж улюблених дитячих розваг одне з центральних місць посідає театр як видовище, *театральна вистава*. Діти з раннього віку полюбляють дивитися різноманітні вистави, яскраві видовища. Педагоги готували показ відомих казок за допомогою фланелеграфу, театру іграшок, лялькового театру.

Інший напрям роботи був пов'язаний із застосуванням художнього слова як засобу розуміння ідеї творів живопису. Синтез образотворчого мистецтва та художньо-мовленнєвої діяльності у межах першого напрямку відображено під час створення комплексу занять на тему «Музей Осені». Наведемо структуру цієї розробки.

«Де заховалась ти, Осінь, у казках?» (Казкова зала)

– Казка Івана Франка «Ріпка».

Діти згадують казку. Де у цій казці Осінь заховалась? Як ви думаєте, в яку пору року збирали ріпу?

– Українська народна казка «Івасик-Телесик».

Діти пригадують, в яку біду потрапив Івасик. Яка пора року була тоді? Про яке осіннє явище згадується в цій казці? Діти розмірковують і приходять до висновку, що птахи летять у теплі краї восени.

Також проводились благодійні акції, дні охорони довкілля, екологічні акції. Діти разом з батьками готували подаруночки для дітей з інших груп (приносили до ЗДО книжки, іграшки, одяг, робили власноруч подаруночки-сюрпризи). Спільно з батьками та вихователями прибирали територію закладу, ігрові майданчики, розвішували годівнички для птахів, виготовлених вдома разом з батьками.

Відповідно до *першої педагогічної умови* здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців для їх позитивного налаштування на взаємодію з адміністрацією і педагогічним колективом ЗДО відбувалося в роботі об'єднання «М'яка сімейна школа» і на кожному етапі наповнювалося специфічним змістом. Так, завданням *першого етапу* було вивчення, чого саме чекають батьки від ЗДО, визначення рівня педагогічної культури батьків, який виявлявся в розумінні та усвідомленні батьками своєї відповідальності за

підтримку дитини в адаптаційний період. Для реалізації завдання було використано анкетування, співбесіду, виконання діагностичних завдань. Мета роботи з батьками на *другому етапі* полягала в допомозі їм у підготовці дитини до вступу в ЗДО. Проведено знайомство батьків з роботою ЗДО через оглядові екскурсії (для батьків і разом із дитиною) та підготовлено пакет інформаційних матеріалів про концепцію діяльності ЗДО; підвищено психолого-педагогічну обізнаність у різних формах роботи об'єднання «М'яка сімейна школа». На *третьому і четвертому етапах* здійснювалася консультативна допомога батькам і педагогам із забезпечення психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду, чому сприяли розроблені тренінгові заняття, які лише частина батьків охоче відвідувала, та листування.

Згідно з *другою педагогічною умовою* поетапна зміна форм і методів взаємодії педагогів і батьків, спрямованих на формування у дітей четвертого року життя позитивного ставлення до ЗДО (робота консультативного центру «Діємо разом»), відбувалося ознайомлення, спільне обговорення та прийняття батьками і педагогами способів оптимальної взаємодії з дитиною, єдиних вимог до неї, що позначилося на успішності перебігу адаптаційного періоду в дітей. Основним засобом реалізації означеної умови стала діяльність консультативного центру «Діємо разом», головними принципами якого визначено адресність, відкритість, повагу до інтересів батьків і дітей, індивідуальний підхід тощо.

Реалізація *третьої педагогічної умови*, пов'язаної із забезпеченням психолого-педагогічного супроводу процесу адаптації молодших дошкільників до ЗДО, передбачала послідовну зміну характеру і спрямованості сеансів активізувального спілкування (групових й індивідуальних), розширення палітри видів дитячої активності та застосування щоденних ритуалів. Якщо на *першому* етапі за допомогою індивідуальних розмов і занять, ігрових вправ педагоги намагалися скласти соціально-психологічний портрет нової дитини для визначення траєкторії її індивідуального розвитку, то на *другому* етапі в різних формах освітнього процесу основна увага приділялася збагаченню дітей

знаннями про соціальні норми і правила життя групи, допомозі дитині в пізнанні самої себе, ідентифікації себе серед інших. У змісті роботи на *третьому і четвертому* етапах ключовою була лінія підтримання в дітей інтересу до свого соціального оточення, формування вмінь доброзичливо взаємодіяти з дітьми та дорослими; допомога в прийнятті правил життя групи. Цьому сприяли система занять спілкування, упровадження щоденних ритуалів. Поступовий перехід від автономної гри до гри «Поряд і разом» забезпечувала організація спільних ігрових і пізнавальних дій дітей. Завдяки цілеспрямованій роботі з педагогами груп дітей молодшого дошкільного віку (тренінгові заняття, майстер-класи, методичні консультації із застосування спеціально розроблених засобів психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду) значно зріс рівень їхньої майстерності, активізувалася взаємодія з батьками.

Більшість педагогів не лише усвідомили значення спільної з батьками роботи в адаптаційний період, а й опанували ефективні способи роботи по формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО.

Результат цих змін – покращення взаємин між батьками і вихователями експериментальної групи. Підвищився рівень обізнаності батьків про знання і практичні вміння дітей, що потрібні їм задля успішної адаптації в новому соціумі; поглибився інтерес батьків та зросла їхня особиста відповідальність за власні вчинки та розуміння необхідності узгодженої взаємодії родини та ЗДО задля формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО та полегшення їхньої адаптації до нової соціальної ситуації.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи

Після завершення формувального етапу експерименту проводилися заключні зрізи, які мали на меті виявлення стану рівнів прояву ставлення дітей в експериментальній і контрольній групах, й одержання інформації щодо ефективності запропонованих педагогічних умов у взаємодії закладу дошкільної освіти і родини.

Підсумкова діагностика всіх учасників педагогічного процесу: дітей, їх батьків, педагогів на заключному етапі дослідження здійснювалася за методикою, аналогічною тій, яка використовувалася нами для діагностики на констатувальному етапі експерименту. Це дозволило порівняти одержані дані та зробити відповідні висновки щодо якісних змін рівнів сформованості позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО та відношення педагогів і батьків до взаємодії.

Метою проведення контрольного зрізу було виявлення якісних змін у сформованості позитивного ставлення дітей молодшого віку до ЗДО та з'ясування стану взаємодії ЗДО із батьками у проблемі адаптації дитини у новому соціумі у контрольних і експериментальних групах. Перевірка рівня позитивного ставлення дітей четвертого року життя на основі когнітивного, емоційно-чуттєвого та поведінкового критеріїв, його оцінки як результату впровадження в освітній процес педагогічних умов передбачала з'ясування, наскільки у батьків змінилися знання, володіння елементарними практичними методами і прийомами педагогічної діяльності з дітьми під впливом роботи, яка проводилася в межах здійснення пропедевтичної роботи з батьками майбутніх вихованців для їх позитивного налаштування на взаємодію з адміністрацією ЗДО в роботі об'єднання «М'яка сімейна школа».

Узагальнення показників рівнів прояву ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО ЕГ та КГ після завершення формувального етапу

експерименту засвідчує позитивну динаміку навіть в узагальнених даних: високий рівень зріс на 5,9 % в ЕГ та на 1,3 % у КГ; рівень вище середнього збільшився на 8,2 % в ЕГ та на 11,5 % у КГ; середній рівень збільшився на 1,7 % в ЕГ, а у КГ зменшився на 1,3 %; рівень нижче середнього зменшився на 11,3 % у ЕГ та на 2,1 % у КГ; низький рівень зменшився в обох групах (на 4,5 % у ЕГ та 3,0 % у КГ). За окремими показниками позитивна динаміка очевидна.

Характеристику рівнів прояву ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти до та після формувального етапу експерименту подано у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11.

Характеристика рівнів прояву позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти

Рівні	Критерії ставлення											
	Когнітивний				Емоційно-чуттєвий				Поведінковий			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
Високий	12,7	16,6	12,4	21,0	-	-	-	0,6	1,9	1,9	3,9	12,4
Середній	38,0	29,6	40,5	32,7	41,0	44,1	44,4	55,6	47,4	46,1	44,0	45,8
Низький	8,9	7,0	8,6	4,6	7,7	5,1	7,8	5,9	18,0	13,4	17,6	9,8

Узагальнені результати проведеного експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів прояву ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО в ЕГ. Натомість в учасників КГ зміни були незначними. Найсуттєвішими виявилися зміни в показниках когнітивного критерію: збільшилась кількість дітей з високим рівнем (з 12,4 % до 21,0 %) та вище середнього (з 17,0 % до 28,7 %), водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем і нижче середнього (з 8,6 % до 4,6 % та з 21,5 % до 13,0 % відповідно).

Не менш визначальними виявилися зміни, за таким показником поведінкового критерію, як готовність до мовленнєвої взаємодії.

Цілеспрямована робота з дітьми експериментальної групи сприяла розвитку активного мовлення, що позитивно вплинуло майже на всі інші прояви позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО.

Отже, можна констатувати, що порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.

Отримані дані дозволяють стверджувати той факт, що впровадження педагогічних умов в експериментальній групі за окресленими напрямками сприяло успішності формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти.

Висновки до розділу 2

1. Визначено та проведено констатувальне критеріально-рівневе оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО дітей молодшого дошкільного віку в контексті первинної соціалізації, а саме: когнітивний (показники: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей; широта та стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність); емоційно-чуттєвий (показники: емоційна стабільність, урівноваженість, упевненість у собі, контактність); поведінковий (показники: практична активність, самостійність в самообслуговуванні, готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими) та рівні (високий, середній, низький) прояву позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти.

2. Експериментально впроваджено педагогічні умови формування позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку, зокрема: пропедевтична робота з батьками із налагодження позитивних відносин з педагогічним колективом та формування відповідного ставлення до закладу дошкільної освіти батьків майбутніх вихованців; плідна взаємодія сімейного і суспільного інститутів дошкільної освіти та забезпечення їх динамізму; впровадження психолого-педагогічного супроводу адаптаційних процесів у молодшій групі ЗДО. Розроблений та експериментально перевірений комплекс педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО з широким використанням колективних, групових та індивідуальних форм роботи засвідчив ефективність проведеної роботи.

3. Проаналізовано результати експериментальної роботи, які засвідчили позитивну динаміку в ЕГ. Натомість в учасників КГ зміни були незначними. Найсуттєвішими виявилися зміни в показниках когнітивного критерію: збільшилась кількість дітей з високим рівнем (з 12,4 % до 21,0 %) та вище середнього (з 17,0 % до 28,7 %), водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем і нижче середнього (з 8,6 % до 4,6 % та з 21,5 % до 13,0 % відповідно).

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано сучасний підхід до вирішення актуальної проблеми формування позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

1. В контексті визначення теоретичних засад схарактеризовано поняттєвий апарат дослідження, а саме визначено поняття «позитивне ставлення до закладу дошкільної освіти дітей молодшого дошкільного віку» як стійку позитивну емоційну спрямованість, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, її прагненні налагоджувати доброзичливі взаємини з оточенням, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності.

Визначено індивідуальні чинники які впливають на сформованість позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до ЗДО: 1) чинники, які пов'язані із особливостями взаємодії батьків зі своєю дитиною, емоційна прихильність до матері; 2) сформованість навичок самообслуговування; 3) рівень соціального досвіду дитини; 4) попереднє ознайомлення дитини з умовами закладу дошкільної освіти та позитивне соціальне оточення; 5) особливості взаємодії вихователя та дитини; 6) гармонійні відносини в системах «дитина-дитина», «дитина-діти», «дитина-вихователь»; 7) тип темпераменту дитини; 8) стан здоров'я; 9) введення елементів сімейного побуту (улюблена іграшка, горнятко тощо); 10) забезпечення відповідності двох режимів (домашнього та ЗДО) та психологічні: зовнішні і внутрішні. Виявлено, що дитина четвертого року життя використовує власні механізми ставлення опираючись на особистий досвід, набутий через наслідування, ігрову діяльність, спілкування і взаємодію з однолітками і дорослими, та власні психологічні резерви, пов'язані зі стресостійкістю, соціальними перевагами, здатністю до пристосування та ідентифікації себе серед інших.

2. Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти в контексті первинної

соціалізації дітей молодшого дошкільного віку, зокрема: пропедевтична робота з батьками із налагодження позитивних відносин з педагогічним колективом та формування відповідного ставлення до закладу дошкільної освіти батьків майбутніх вихованців; плідна взаємодія сімейного і суспільного інститутів дошкільної освіти та забезпечення їх динамізму; впровадження психолого-педагогічного супроводу адаптаційних процесів у молодшій групі ЗДО. Розроблений та експериментально перевірений комплекс педагогічних умов формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО з використанням колективних, групових та індивідуальних форм роботи засвідчив ефективність проведеної роботи.

3. Визначено та проведено діагностику констатувального критеріально-рівневого оцінювання сформованості позитивного ставлення до ЗДО в контексті первинної соціалізації дітей молодшого дошкільного віку, а саме когнітивний (показники: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей; широта та стійкість інтересів дитини; елементарна обізнаність); емоційно-чуттєвий (показники: емоційна стабільність, урівноваженість, упевненість у собі, контактність); поведінковий (показники: практична активність, самостійність в самообслуговуванні, готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими) та рівні (високий, середній, низький) прояву ставлення дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти. Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно середній рівень ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти. Це зумовлено недосконалістю відповідного забезпечення і ефективних способів оптимізації процесу адаптації, низьким рівнем обізнаності педагогів та батьків зі специфікою перебігу адаптаційного періоду.

4. Експериментально перевірено ефективність впровадження педагогічних умов формування позитивного ставлення до закладу дошкільної освіти. Базою для проведення експериментального дослідження було обрано Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3 «Калинка», впродовж 2020-2021 рр. Узагальнені результати проведеного педагогічного

експерименту засвідчили позитивну динаміку рівнів прояву ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО в ЕГ. Натомість в учасників КГ зміни були незначними. Найсуттєвішими виявилися зміни в показниках когнітивного критерію: збільшилась кількість дітей з високим рівнем (з 12,4 % до 21,0 %) та вище середнього (з 17,0 % до 28,7 %), водночас зменшилась кількість дітей з низьким рівнем і нижче середнього (з 8,6 % до 4,6 % та з 21,5 % до 13,0 % відповідно).

Не менш визначальними виявилися зміни, за таким показником поведінкового критерію, як готовність до мовленнєвої взаємодії. Цілеспрямована робота з дітьми експериментальної групи сприяла розвитку активного мовлення, що позитивно вплинуло майже на всі інші прояви позитивного ставлення дітей четвертого року життя до ЗДО. Порівняльний аналіз здобутих результатів засвідчив ефективність теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування позитивного ставлення дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. *Перспективу подальших досліджень* убачаємо в розробленні програми підготовки вихователів до психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду як умови успішної соціалізації дітей на етапі вступу до закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т.Ф. *Соціалізація особистості: можливості й ризики*. Київ. ЦУЛ. 2007. 250с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Безпалько О. В. *Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури. 2009. 250с.
4. Безруких М. М. *Дитина йде до школи: чи знаєте ви свого вихованця? Проблеми психологічної адаптації: навчальний посібник*. Київ: ІЗМН. 2000.
5. Бех І. Д. *Виховання особистості. (Кн. 1). Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади*. Київ: Либідь. 2003.
6. Бех І. Д. *Особистісно-зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник*. Київ: ІЗМН. 2000. 107с.
7. Богуш А.М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В., Курінна С.М., Печенко Т.П. *Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку*. Монографія. Луганськ: Альма-матер. 2006. 33-37с.
8. Буніна Л. М. *Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії*. (Дис. канд. пед. наук). ЛНПУ. 2005. 250с.
9. Василюк А. В. *Педагогічний словник-лексикон. Англо-український. Українсько-англійський*. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя. 2004.
10. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Уклад. і ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ Перун. 2004.
11. Вовчик-Блакитна О.О. *Дитина у контексті сучасних соціокультурних тенденцій виховання*. Практична психологія та соціальна робота. 2008. № 9. 1- 5 с.
12. Врочинська Л. І. *Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до застосування інноваційних технологій у роботі з дітьми*.

Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. 2018. Вип. 9. 141-151 с.

13. Гавриш Н. В. *Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник*. 2004. Луганськ : Альма-матер.

14. Гончаренко С. У. *Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене*. 2011. Рівне: Волинські обереги.

15. *Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності*. Монографія. 2012. Рівне: Волинські обереги. 208 с.

16. Гурковська Т. *Новачок у дитячому садку*. Київ : Шкільний світ. Бібліотека «Шкільного світу». 2008.

17. Гурковська Т. *Супровід розвитку дітей раннього віку*. Київ: Шкільний світ. Бібліотека «Шкільного світу». 2011.

18. *Дитина – педагог: сучасний погляд : психол.-пед. та соц. аспекти сучасної дошк. та початк. Освіти*. 2010. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».

19. Долинна О. *Батьки в дошкільному закладі: споживачі та гості чи партнери-однодумці?* 2007. Дошкільне виховання. № 1. 6-8 с.

20. *Дошкільні навчальні заклади*: публікація документів Державної служби статистики України. URL:

http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/dz_u.html.

21. Заверико Н. *Історико-теоретичний аналіз досліджень проблеми соціалізації особистості*. Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. 2000. Суми: Мрія. 49-59 с.

22. Закон України «Про освіту» Офіц. веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_1060.dok

23. Закон України «Про дошкільну освіту» Верховна Рада України - Закон від 11.07.2001 № 2628-III (Редакція станом на 01.01.2015). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

24. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»: URL: [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).

25. Захарова Н. М. *Соціально-педагогічний супровід первинної соціалізації дитини*. Актуальні проблеми психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини на ранніх етапах соціалізації. Збірник Гуманізація навчально-виховного процесу. 2010. Спецвипуск 4. Частина 1. Слов'янськ. 123-129с.

26. Захарова Н. М. *Ігрові техніки на допомогу адаптації*. Палітра педагога. 2004. №4. 11-13с.

27. Зверєва І. Д. *Запобігання деінституалізації дітей : методичний посібник*. За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. К.: «Надія й житло для дітей», ЮНІСЕФ, 229 с.

28. Ковшар О. В. *Забезпечення розвивального середовища в навчально-виховному процесі п'ятирічок*. Наука і освіта: наук.-практ. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. 2014. Випуск 10. Одеса: Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 94-98 с.

29. Кононко О. Л. *Виховуємо соціально компетентного дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі»*. 2009. Київ: Світич.

30. Кононко О. Л. *Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посібник для вищих навчальних закладів*. 2000. Київ: Освіта. 270с.

31. Крутій К. Л. *Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошк.нав.закладі*. Монографія. 2006. 287 с.

32. Кульчицька О. І. *Психологічні особливості дітей дошкільного віку: методичні рекомендації*. Обдарована дитина: наук.-практичний освітньо-популярний журнал для педагогів, батьків та дітей. 2004. № 7. 14-28с.

33. Лисина М. И. *Формирование личности ребенка в общении*. СПб.: Київ. 2009.

34. Любарська О. М. *Основи соціалізації особистості: Навчальний посібник*. 2008. Миколаїв: Вид-во «Іліон».
35. Москаленко В. В. *Соціальна психологія: підручник*. 2005. Київ: Центр навчальної літератури.
36. Піроженко Т. О. *Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посібник*. За ред. Т. О. Піроженко. 2014. Київ. Кіровоград : Імекс-ЛТД.
37. Піроженко Т.О. *Розвивальні ігри та вправи для дітей третього-четвертого років життя*. 2-е вид.: 2014. Тернопіль: «Мандрівець».
38. Поніманська Т. І. *Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: «Академвидав». (Альма-матер). 2004. 45-50 с.
39. Поніманська Т. І. *Дошкільна педагогіка: підручник*. Київ: Академвидав. 2015. 67-70 с.
40. Приходько Ю. О. *Ставлення особистості, їх зв'язок з іншими психологічними категоріями*. Українська психологія: сучасний потенціал. Матеріали Четвертих Костюківських читань. Київ. Т. 11, 2000. 371-380 с.
41. *Психічний розвиток дитини-дошкільника: Навч. посіб. для педагогів, психологів, вихователів дит. дошк. закладів, студ. сер. і вищ. пед.. закладів, батьків*. 2004. С.Є. Кулачківська (наук. ред.), С.О. Ладивір, Т.О. Піроженко та ін.. Київ : Світич.
42. Шкляр Н. А. *Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ*. С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Луценко, В. Маршицька, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр. *Формування соціальної обізнаності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури*. 2018. (с. 41-44, 105-109; 197-207). Кропивницький: Імекс-ЛТД.
43. Рейпольська О. *Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника*. С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Луценко, В. Маршицька, В. Рагозіна. *Формування соціальної обізнаності дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури*. 2018. (с. 30-40; 105-110). Кропивницький: Імекс-ЛТД.

44. Реан А. А. *Соціальна педагогічна психологія : учеб. пособие для психологов и педагогов.* 2001. СПб. : Київ.

45. Рогальська І. П. *Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід.* Монографія. 2008. Київ: Міленіум, 267 с.

46. Рогальська-Яблонська І. П. *Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку.* Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань. ФОП Жовтий О. В. 2016. 290-297 с.

47. Семенова Н. І. *Формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.* (Дис. канд. пед. наук). 2012. Київ.

48. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія.* За ред. проф. І. Д. Звереві. 2008. Київ: Центр учбової літератури.

49. *Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі.* Монографія. За заг. ред. О. Д. Рейпольської. 2015. Харків : Мадрид.

50. Харченко С. Я. *Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика.* Монографія. 2006. Луганськ : Альма-матер.

51. Шкляр Н. А., Гавриш Н. В. *Комплектуємо методичний кабінет. Ласкаво просимо, або – Як полегшити адаптацію малюків.* Вихователь-методист дошкільного закладу, 2018. № 7. 29-34 с.

52. Sandler J. *From Safety to Superego.* London: Karnac Books, Furnham A. *Culture Shock : Psychological reactions to unfamiliar environments.* A. Furnham, S. Bochner. L.&N.Y.

53. Natasha Shklyar). Primary socialization of young children and preschoolers as a scientific problem. *Science and Education a net Dimension*, 2016. IV (44), 46-50 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні положення та результати кваліфікаційної роботи обговорювались на 4-х науково-практичних конференціях:

1. VI Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (27 листопада 2020 року, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка).

2. Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток гнучких умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика» (25 лютого 2021 року, м. Глухів, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка).

3. XVI Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика» (10–11 березня 2021 року, м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка).

4. IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28 квітня 2021 року, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка).

За результатами дослідження опубліковано 2 статті.

1. Абакумова Т.Ю. *Соціалізація дітей молодшого дошкільного віку в сучасному науково-педагогічному просторі*. Збірник статей Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців, м. Суми. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2020. 37-41с.

2. Абакумова Т.Ю. *Позитивне ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти: психологічні та індивідуальні чинники*. Збірник статей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи», м. Суми. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. 2021. 11-15с.

Шановні вихователі!

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО.

Стаж роботи _____, група _____

1. До якої точки зору Ви схильаетесь:

- а) найважливіше завдання ЗДО – дати дітям знання, уміння, навички
- б) найголовніше завдання ЗДО – виховання особистості
- в) найважливіше завдання ЗДО – соціалізація і розвиток дитини

2. Ви вважаєте, що соціалізація дитини це:

- а) процес адаптації, тобто пристосування дитини до соціального середовища навколишнього світу та людей, що оточують
- б) процес введення дитини у суспільне життя, гармонійний розвиток дитини в суспільстві
- в) двобічний процес, який включає, з одного боку, засвоєння дитиною соціального досвіду, соціальних норм і цінностей, які існують в суспільстві, з іншого – процес входження дитини в суспільство

3. Які форми та напрями роботи з батьками ви використовуєте в практиці своєї роботи з питань оптимізації процесу соціалізації та соціального розвитку дітей?

- консультації (індивідуальні, групові);
- батьківські збори;
- лекції і бесіди;
- аукціони педагогічних ідей;
- конференції з обміну досвідом.

4. Яким видам діяльності надають перевагу сучасні дошкільники? _____

Дякуємо за співпрацю!

Додаток В**Шановні батьки!**

Просимо Вас взяти участь у процедурі експертного дослідження особливостей адаптації дитини до ЗДО.

1. Якби у Вас був вибір виховувати дитину вдома чи водити її в заклад дошкільної освіти, чому б Ви надали перевагу? _____

2. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати повноцінний розвиток, виховання та навчання Вашої дитини у дошкільні роки? _____

3. Що дасть Вашій дитині відвідування закладу дошкільної освіти? _____

4. Які труднощі Ви зустріли у перші дні відвідування закладу дошкільної освіти? _____

5. Що, на Вашу думку, є причиною зміни поведінки та настрою вашої дитини у період адаптації? _____

6. Значення гри в житті Вашої дитини? _____

7. Хто з членів родини головним чином займається вихованням дитини? _____

8. Щоб Ви хотіли змінити в роботі вихователя з Вашою дитиною? _____

9. Підкресліть форми роботи, які Вас найбільше задовольняють:

- групові батьківські збори;
- індивідуальні консультації;
- вечір запитань і відповідей;
- усний журнал із запрошенням спеціалістів;
- обмін досвідом виховання дітей між батьками;
- творчий вечір із показом виступів дітей;
- матеріали, розміщені на стендах, виставки тощо
- інші форми.

Дякуємо за співпрацю!

Програма «Перші сходинок»

1 етап «Дозвольте увійти?» (ознайомлюючий блок).

Час спілкування з дитиною використовується в залежності від емоційного стану малюка (*робота проводиться індивідуально 7 - 10 хвилин*).

Завдання:

1. Забезпечення емоційного комфорту дитини в період перших днів перебування в закладі дошкільної освіти.

2. Сприяння розвитку почуття захищеності, спокою, комфорту.

3. Організація спільної діяльності сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Основні засоби досягнення завдань цього блоку є: екскурсії, сумісні ігри та вправи з батьками: ігри-пошуки, заспокійливі етюди, пальчикові ігри.

1 день: *знайомство, прийом дитини на прогулянці.*

Мета: ознайомлення дитини та її батьків з територією дитячого закладу. Зниження рівня особистісної тривожності малюка.

Екскурсія разом з батьками по території дитячого садка, ігри на прогулянці (перебування дитини в закладі дошкільної освіти до 2 годин, час перебування в закладі дошкільної освіти в залежності від індивідуальних особливостей дитини, його можна поступово збільшувати):

Скільки тут у нас маляток

Гарних хлопчиків дівчаток!

Дітки всі, мов у віночку, –

У дитячому садочку.

2 день: *прихід дитини на прогулянку, знайомство з територією ЗДО*

Мета: поступове залучення дитини до закладу дошкільної освіти.

Ігри з виносним матеріалом (можлива присутність мами або тата). Екскурсії по території.

Після прогулянки запропонувати дитині відвідати «дім де грають діти», а мамі відпочити в дитячому садку в «кімнаті для батьків» (*в кабінеті психолога*).

Примітки: на цьому етапі проводиться психодіагностична та консультативна робота з батьками.

3 день: *відвідування дитиною групової кімнати, екскурсія по закладу.*

Мета: ознайомлення дитини та її батьків з приміщеннями дитячого закладу. Забезпечення емоційного комфорту в перші дні відвідування закладу дошкільної освіти. Сприяння розвитку почуття захищеності, комфорту, спокою в дитини та батьків.

Мама, тато, ти і я –

Кожен має з нас ім'я.

Час настав для вас, малята,

Всім ім'я своє назвати.

За допомогою улюбленої іграшки новачка дорослий знайомиться з малюком, за бажанням малюка з однолітками.

Екскурсія по закладу *(в залежності від емоційного стану дитини, можлива присутність мами або тата)*.

Відвідування куточку настрою (зображення макета веселки з краплинками з різними настроями).

Чий такий красивий дім?

Грають промені на нім.

Сяє напис «Колобок»

Це любимий наш садок!

Чий такий співучий дім?

Цілий день пісні у нім.

Кличе музика в танок - це веселий наш садок!

Чий такий веселий дім?

Не змовкає сміх у нім.

А малечі – мов квіток!

Це чудовий наш садок!

Ритуал «Привітання» (при кожній зустрічі дитина вітається з краплинкою, або за бажанням вибирає атрибут чи іграшку для привітання).

Я знайомих як зустріну, –

Привітаюсь неодмінно:

– Добрий ранок, добрий день.

А прийду в дитячий сад –

Привітаюсь до малят.

Ритуал «Подаруємо сльози хмаринці» – дитині пропонується намалювати, зліпити сльози і подарувати хмаринці, зазначивши, що хмаринка їх забере собі і на вулиці піде дощик, хмаринка буде плакати – а ти ні *(виконується коли дитина довго плаче і не може заспокоїтися)*.

Здрастуй, хлопчику маленький!

Йди в кімнату, ручку дай.

Хоч у нас ти і новенький –

Не соромсь, за стіл сідай!

В нас ведмедик є і м'ячик,

Коник он стоїть в кутку....

Подивись, ніхто не плаче

У дитячому садку.

Етюд «Веселе горнятко».

Матеріали: глиняне яскраве горнятко та паперова незвичайна серветочка.

Педагог: подивись яка у мене гарненька серветочка. Вона дуже хоче тобі допомогти, щоб ти не плакав *(витерти серветкою сльози за дозволом дитини)*. А зараз наша серветочка хоче відпочити, давай її обережно складемо і покладемо в це чарівне горнятко де живе весела жабка-скрекотушка.

Вправа на релаксацію «Жабки»:

Змалюємо скрекотушок –

Тягнемо губи аж до вушок.

Потягнемо, перестанемо,

І усміхненими станемо.

Ритуал «Прощання» (в кінці кожного заняття дорослий пропонує дитині вибрати емоційну краплинку, або будь-яку іграшку з якою малюк хоче попрощатися до наступного заняття, визначається емоційний стан дитини).

4 день: залучення до ігрової діяльності.

Мета: запобігання закріпленню негативних проявів в поведінці дитини.

Ритуал «Привітання».

Наш Іванко в дитсадку, як барвінок у вінку,

А навколо нього друзі, як весною квіти в лузі.

Завели швидкий танок, звеселили дитсадок.

Етюд «Мої сльозки».

Матеріал: кольорові олівці, аркуш паперу.

Учасниками спільно з дитиною можуть бути батьки, педагоги групи, яку відвідує дитина. Дорослому пропонується намалювати обличчя дитини, а самій дитині намалювати свої сльози. Запропонувати малюку (*за його бажанням*) подарувати сльози хмаринці, сонечку...

Вправа «Чарівна вода».

Матеріал: красивий глечик, чарівна хустинка та чиста вода. Коли дитина плаче і не може довго заспокоїтися, і при цьому потребує підтримки від дорослого, запропонувати вмитися водою з чарівного глечика, щоб «дощик не йшов з оченят», і висушити слізки чарівною хустинкою, після цього дитині запропонувати подивитися у дзеркало.

Вмиває кішка кошенят,

Вмиває кізка козенят.

Мене водою з милом щоранку мама мие.

І чистим сонечко стає щодня з-за небокраю,

І в нього, мабуть, мама є,

Бо хто ж його вмиває.

Лялечку маленьку вмю пораненьку,

І в нову сорочку одягну я дочку.

Треба косенята доні розчесати,

Щоб була маленька гарна, чепуренька!

Гра «Щасливі хвилинки».

Мета: навчати дітей приймати прояви уваги до себе та висловлювати ставлення до інших людей; виховувати дружні почуття й моральну поведінку.

Діти сидять кружка. Вони передають одне одному «смайлик» і згадують різні приємні події: прогулянку, день народження тощо.

Вправа «Веселе дзеркало».

Матеріал: дзеркало – складка, всередині з маленькими різнокольоровими листочками та рожевим олівцем.

Дитина уважно розглядає себе в дзеркало, дорослий пропонує намалювати з допомогою мами або дорослого себе з посмішкою.

Ритуал «Прощання».

5 день: підготовка до сну

Мета: використання нетрадиційних технологій для залучення дитини в режимні процеси (денний сон). Сприяти розвитку почуття безпеки у дитини без присутності рідних.

Гра – пошук «Заблукало кошеня». Ця гра проводиться здебільшого вранці і служить «відволікаючим маневром». Проводиться спільно з батьками дитини.

Дорослий розповідає дитині історію про кошеня, яке заблукало і пропонує разом з мамою його відшукати. В цій грі можна використовувати як іграшкових тварин, так і живих.

Етюд «Сюрприз з дому». Якщо дитина впродовж дня засумувала за батьками необхідно запропонувати улюблену іграшку або предмет з дому, який завітав відвідати малюка (*проводиться з урахуванням стану дитини на даному етапі*).

Вправа на релаксацію «Чарівний сон».

Повіки спати хочуть,

Заплющуються очі...

Ми тихо засинаємо,

У сон ми поринаємо.

Гріє сонечко сильніше,

Відпочинемо у тиші...

Всіх нас огортає спокій і ласкавий і глибокий.

«Домашній ритуал».

Так, як сон ритуал домашній, батькам рекомендується з дому принести улюблені ковдру і подушку дитини, покласти в ліжко під подушку фотографію батьків, щоб дитина почувала себе захищеною (*проводиться в залежності типу адаптації та індивідуальних особливостей дитини*)

Якщо дитина не йде на контакт з дорослими та дітьми на етапі «Буря», необхідно дати їй спокій і бути поряд до того часу, поки не відновиться потреба в спілкуванні з дорослим.

2 етап «Знайомтесь, це – Я!» (реконструктивно-формуючий блок)

Завдання:

1. Формувати вміння у дітей встановлювати контакти одне з одним, розвивати навички співпраці, переходу від гри «Поруч» до гри «Разом».
2. Активізувати потреби в довірливому спілкуванні з оточенням.
3. Зняття емоційної напруги, розвиток емпатії, тактильного відчуття, створення позитивного емоційного клімату.

Основні засоби досягнення завдань цього блоку є: ритуали, сумісні ігри та вправи з батьками, ігри-пошуки, заспокійливі етюди, пальчикова гімнастика, вправи на релаксацію.

1. Заняття

Мета: забезпечення гармонізації позитивного емоційного стану дитини. Виховувати стійке позитивне ставлення до однолітків.

Ритуал «Веселковий настрій»

Обладнання: макети веселки, сонечка, хмаринки і краплинки з зображеннями емоційних станів. Дитині пропонується привітатися з тією краплинкою, яка їй до вподоби.

Покотило, покотило, по дорозі волочило.

Сонце, місяць і зірки, на кілочку вийдеш ти.

Раз, два, три, чотири, п'ять, стали в колі ми кружляти,

Покружляли, розійшлися, ні на кого не дивися.

Вправа «Веселі слізки»

Матеріал: Кольорові олівці, аркуш паперу.

Дитині пропонується вмочити палець в фарби, які йому подобаються і намалювати різнокольорові слізки, за бажанням дитина їх може забрати собі, або подарувати кому захоче.

Етюд «Острів плаксіїв». Пропонується дітям обіграти ситуацію: «Котик потрапив на острів плаксіїв. Всі плачуть, він намагається втішити то одного то іншого, але вони його відштовхують і продовжують плакати» (*ролі обігрують діти, дитина, яка перебуває в адаптаційному періоді може бути спостерігачем або за бажанням включається в гру*).

Ритуал «Прощання».

2. Заняття

Мета: формувати у дитини думку, що в дитячому садку цікаво, весело, затишно.

Ритуал «Вітання по колу».

Матеріал: іграшковий вазон з квітами (*м'яка іграшка з словесним супроводом*).

Дорослий по колу пропонує передати квітку і привітатися один з одним (*повторити за дорослим ім'я дитини з якою вітається*), після цього включає іграшку, яка говорить кожній дитині «Давай дружити».

Вправа «Квітка подорож».

Матеріал: Різнокольорові квіти з зображеннями емоцій.

Діти розглядають картки з емоційними станами, які зображені в різнокольорових квітках, дитині пропонується вибрати квіточку, яка їй сподобалась і подарувати краплинці, щоб вона її полила і квіточка виросла ще кращою і веселішою.

Вправа на зниження рівня тривожності «Метелики».

Ми – метелики яскраві – на листочках посідали (*діти сидять навпочіпки*)

Вітер дмухнув – полетіли (*встають, бігають по кімнаті, змахуючи руками вгору-вниз*)

І на землю тихо сіли (*сідають навпочіпки, завмирають*)

Вітер знову налетів, з нами гратись захотів.

Високо він нас підняв (*встають, піднімають руки догори*)

Все кружляв нас і кружляв.

Сонце крильця освітило –

І на землю опустило (*кружляють по кімнаті, потім зупиняються і сідають навпочіпки*)

Ритуал «Прощання»: дітям пропонується потриматись за руку тієї краплинки, яка на даному етапі подобається дитині. (*куточок настрою*)

3. Заняття

Мета: варіювати поведінку дитини з метою пошуку найбільш адекватних умов пристосування в колективі.

Ритуал «Привітання».

Матеріал: олівець в вигляді чарівної палички на кінці зображено серце, ватман, аркуші паперу в вигляді серця, клей.

Дітям пропонується привітатися з допомогою чарівної палички один з одним і по черзі намалювати подарунок одноліткам, батькам або вихователям.

Пальчикова гімнастика «Кішки – мишки»:

Ця ручка – мишка,

Ця ручка – кішка.

Мишка лапками шкребе

І скориночку гризе.

Це почула кішка

І біжить до мишки.

Мишка – шусть і вбігла в нірку,

Не пролізе кішка в дірку.

(Витягнуті пальці лівої руки – це мишка, а стиснутий кулачок – це кішка.

Рухи за текстом)

Психогімнастика «Спляче кошеня» (можна проводити перед денним сном)

Дитина виконує роль кошеняти.

Захотілося котику спатки (потягується),

Кулачками він тре оченятка

Зачекай мій котику трішки

Постелю я для тебе ліжко,

Але мій мисливець завзятий,

Вже не може на ніжках стояти,

Він повільно сів на ліжко

І тихенько поклав ніжки,

Я хотіла його підняти,

Щоб не дати котику спати...

Але став мій котик

У ві сні тихенько воркотати.

4. Заняття

Мета: забезпечення емоційного комфорту дітей через спільну ігрову діяльність з використанням нетрадиційних технік.

Пальчикова гімнастика «Привітання»:

Добрий день, добрий день, –
Пальчики сказали, –
Ми сьогодні всіх дітей
Зранку привітали

(Пальці обох рук назустріч «кланяються», потім ритмічно на кожний склад з'єднуються з однойменними пальцями рук з допомогою дорослого).

Гра – вправа «Піщана країна».

Кожна людина, тварина чи птах залишає сліди, якщо йде по гладенькій поверхні піску чи снігу. Сьогодні ми з вами будемо залишати сліди від рук на поверхні піску у піщаній Країні чудес.

Далі пропонуємо дітям проїхати долоньками по піску, як «машинка» чи «саночки», за допомогою кулачків і долоньок діти відтворюють малюнки квітів, листя, дерев, запропонувати «походити маршем» по піску: одним, двома пальцями; цілою долонею чи кулачком..

Ігрова техніка «Весела дитина».

Матеріал: олівці, фарби, аркуш паперу, пензлик, серветки.

Коли дитина заспокоїться, можна запропонувати намалювати хлопчика (дівчинку), який грається з дітьми і посміхається (можна залучити до допомоги в малюванні батьків, помічника вихователя, вихователя, або керівника образотворчої студії). За бажанням дитини малюнок можна подарувати мамі, татові.

Вправа на релаксацію «Сонячний зайчик».

Сонячний зайчик прийшов до тебе і заглянув у вічі. Заплющ їх. Він побіг далі по обличчю. Ніжно погладь його долонями: на чолі, носіку, на ротику, на щічках, на підборідді. Промінчик любить тебе, але йому час іти далі. Візьми його у долоньки, поцілуй його і випусти, помахай зайчику ручкою.

5. Заняття

Мета: формування самостійних, та з допомогою і підтримкою однолітків, рухових дій дитини. Створення умов для психоемоційного розслаблення і зняття нервово-психічного напруження дитини. Розвиток самоповаги, прийняття себе та усвідомлення свого «Я».

Ритуал «Привітання».

Вправа «Давай пошепочемо». Розмова пошепки зацікавлює та заспокоює малюка. Дитині пропонується повторити фразу за дорослим (*наприклад: давай з тобою дружити, гратися*). Після цього запропонувати малюку пошепки сказати відповідь.

Ігровий симетричний прийом «Пізнай себе». Дітям пропонується погладити себе по голівці однією рукою потім іншою, погладити свого товариша, також потримати себе легенько за вушко одне потім інше, міняючи руки. Дитина почергово змінює рухи рук доторкуючись до своїх частин тіла.

Вправа на релаксацію «Сон» (перед денним сном):

Повіки спати хочуть,
Заплющуються очі,
Ми тихо засинаємо у сон ми поринаємо.

І ноги задрімали,
І руки сонні стали,
І ми у цю хвилинку
Легенькі, як пушинки.

6. Заняття

Мета: Розвивати комунікативні навички, активізація довірливих стосунків з найближчим оточенням в ЗДО.

Ритуал «Привітання».

Вправа (після денного сну):

Правда ж , я уже дорослий?

Сам взуваю черевики,
Зашнуровую шнурочки,
Сам вбираюся в сорочку,
Сам лице і руки мию,
Сам зачісуватись вмію,

І не плачу я ніколи

Бо ходжу уже в садочок!

Вправа «Шукаю друга».

Обладнання: набір іграшок, серед яких є 2-3 зайчики, 2-3 лисички, 2-3 півники тощо. Кожній дитині видається іграшка (або картинка у вигляді медалі).

Педагог говорить дітям, що зараз вони танцюватимуть (або гратимуть) разом зі звірятами. Але одному зайчику, лисичці танцювати сумно, тому кожен має знайти для своєї тваринки одного-двох друзів. Спочатку дорослий показує дітям іграшки, звертає увагу на те, що в наборі є не 1 зайчик, а 2 чи 3, не 1 лисичка, а 2 чи 3 тощо. Коли починає звучати музика (або словесний супровід), діти ходять по кімнаті і шукають дітей з парними іграшками, тобто шукають своїй тваринці друга. Коли друг (пара) знайдуться, діти танцюють (грають) разом з іграшками.

Етюд «Хвилинка танцю».

Дорослий вмикає приємну музику. Починає танцювати сам і запрошує до танцю всіх дітей. Усі танцюють так як вміють і так як хочуть. Педагог дає дітям відчуття, що вони не самотні, дозволяє випустити енергію.

Ритуал «Прощання».

3 етап «Я хочу з Вами!» (входження у колектив)

На даному етапі в роботу педагогів по супроводу дітей адаптаційного періоду можна включати ігри-інсценізації, вправи по соціальній поведінці, використання нетрадиційних технік спеціалістами ЗДО по роботі з дітьми, використання комп'ютерних розвиваючих технологій.

Завдання блоку:

- Забезпечити повноцінний психофізичний розвиток дитини.
- Закріпити вміння дітей діяти спільно в колективі однолітків.
- Забезпечити стабілізацію позитивних емоцій, навичок комунікацій.

- Розвивати тактильно-кінестетичну чутливість і дрібну моторику рук дітей.
- Розвиток інтелектуальних здібностей.

1. Заняття

Мета: сприяти розвитку взаємодії дитини з однолітками не лише в ігровій а й у трудовій, навчальній діяльності. Активізувати прагнення самостійно зорієнтуватися в нових умовах. Створювати умови для розвитку інтелектуальних здібностей дитини та її творчого потенціалу.

Ігрова техніка «Привітаємось з ...».

Дорослий пропонує зранку зустріти своїх товаришів і разом поплескати в долоні ім'я дитини, яка прийшла в дитячий садок...Поступово з приходом кожної дитини кількість оплесків збільшується.

Використання нетрадиційних технологій ліплення «Тістопластика».
Ліплення з тіста за бажанням дитини (колобок, бублички тощо)

Пальчикова гімнастика «Бабуся»:

Хоч бабуся вже стара
всім гостинці роздала:
Тарасику пряничок,
Іванкові – бубличок,
Тетянці – ватрушку,
Марійці – пампушку,
Тільки в Юлі – внученьки
Без гостинців рученьки.

Дорослий гладить кожну дитинку по голові. Діти загинають правою рукою по черзі пальці лівою руки. В кінці розводять руками.

Ритуал «Прощання».

2. Заняття

Мета: формувати вміння дітей діяти узгоджено в колективі. Розвивати пам'ять, мислення, увагу, уяву.

Ритуал «Привітання».

Ігрова техніка «Дружні цукерочки».

Після сніданку дитині, якій складно вступати в контакти з дітьми запропонувати пригостити всіх дітей цукерками. Даючи цукерку діти повинні один одному сказати «давай дружити».

Пальчикова гімнастика «Сестрички»:

Посварились дві сестрички,
Розійшлися хто куди.
Ну, а потім помирились,
Обнялись – нема біди.

(Діти розводять долоні, доторкнутися зап'ястями, потім переплести пальці. Це ж саме повторити з іншими дітьми).

Вправа «Прикрась торт» (в модифікації «Прикрась морозиво», «Прикрась тістечка») Дітям пропонується вибрати форму торта, прикраси до торта, після

чого готовий малюнок торта роздруковується на принтері, діти розглядають те що вони створили, наступним етапом в роботі в колективі є спільне вирішення кому подарувати малюнок торта.

Ритуал «Прощання».

3. Заняття

Мета: закріпити й узагальнити вміння дітей усвідомлювати своє «Я». Виховувати стійке позитивне ставлення до однолітків.

Вправа на привітання «Добрий день, я прийшов».

Дітей, які зранку приходять в ЗДО, радо зустрічають однолітки, і спільно з дорослими вивішують фотографії малюків в ігровому куточку.

Вправа на релаксацію «Знайди в знайомих добрі риси»:

Мета: формувати у дітей уміння бачити й цінувати гідні риси характеру; виховувати позитивне ставлення до інших людей.

Вихователь дає дітям «чарівні окуляри», крізь які можна побачити, роздивитися чесноти кожної людини. Відтак пропонує по черзі приміряти ці окуляри, поглянути крізь них на своїх друзів і спробувати побачити в них якомога більше позитивних рис.

Інший варіант: вихователь просить за допомогою «чарівних окулярів» знайти позитивні риси у казкових персонажів, які роблять недобрі справи.

Вправа «Хто як кричить».

Завдання: вихователь наводить мишкою на тварину, діти повинні визначити по голосу і по словесному опису хто кричить, правильність відповіді перевіряється натиском комп'ютерної мишки.

Ритуал «Прощання».

4. Заняття

Мета: розвивати психічні процеси та емоційно-вольову сферу дитини.

Ритуал «Привітання».

Вправа «Наші друзі – пальчики».

Завдання: діти стають обличчям одне до одного. Спочатку вони з'єднують долоньки промовляючи слова разом з дорослим: дружать наші малюки подружимося я і ти. Коли долоньки подружилися вітаються пальчики. В кінці діти плескають в долоньки та стрибають.

Вправа «Надуємо кульку».

Завдання: діти по черзі надувають кульку

Ось як кульку надуваємо!

А рукою перевіряємо (вдих)

Якщо лопне – видихаємо,

Наші м'язи розслабляємо

Ритуал «Прощання».

5. Заняття

Мета: розвивати інтелектуальну сферу дитини.

Ритуал «Привітання».

Вправа на релаксацію:

Діти вміють танцювати, швидко бігати, стрибати,

Та не кожен добре вмiє пiсля гри вiдпочивати.
 Є розвага в нас така – i весела, i легка.
 Ходимо повiльно, тихо...
 Вiдпочити – просто втiха!
Ритуал «Прощання».

4 етап «Я разом з Вами!» (пiдсумковий блок)

На даному етапi в роботу педагогiв з психолого-педагогiчного супроводу дiтей в адаптацiйний перiод входило формування соцiальних потреб та iнтересiв дитини, спрямування на позитивну емоцiйну взаємодiю з однолiтками та дорослими, на емоцiйну потребу у спiлкуванні. Важливим на цьому етапi є формування позитивного емоцiйно-цiннiсного ставлення до нового соцiального свiту, створення позитивного настрою на заняття, розвиток сенсорного i тактильного сприйняття, знайомство дiтей один з одним.

Завдання блоку:

- Закрiпити вмiння дiтей дiяти спiльно в колективi однолiткiв, проявляти свої найкращi якостi у стосунках з iншими.
- Забезпечити стабiлiзацiю позитивних емоцiй, навчати малят бачити прояви прекрасного в найближчому довкiллі, навичок комунiкацiй.
- Розвивати тактильно-кiнестетичну чутливiсть i дрiбну моторику рук дiтей.

1. Заняття

Ритуал «Привiтання»

Мета: сприяти розвитку взаємодiї дитини з однолiтками не лише в iгровiй а й у навчальнiй дiяльностi. Активiзувати прагнення самостiйно зорiєнтуватися в нових умовах.

Вправа «Веселi курчата».

Вихователь: Ко-ко-ко! На галявину йдемо.

Ко-ко-ко! Гратися там будемо.

(Пiд час читання вiрша дiти разом з вихователем виконують рухи, що вiдповiдають словам дорослого).

Нумо, дiточки малi,
 Вгору крильця пiдняли,
 Низько-низько нахилились,
 Iз струмочка гарно вмились.

А тепер присiли, встали,
 Посмiхнулись, заспiвали:

Пiк-пiк-пiк.

Вихователь:

– А тепер пограємо, зерняток у вiдерце назбираємо. Розсипаємо рiзнокольоровi кришечки на килимку – дiти бiгають i збирають «зернята» у вiдерця якi вiдповiдають кольору кришечок.

Всі курчатка, як могли,
 Добре лапками гребли (*імітація рухів*)
 Весело погralися
 І порозважалися,
 А тепер додому час,
 Зачекалися там нас.
 (*беруться за руки і йдуть разом з вихователем по килимку*).

Ігрова техніка «Привітаємось з олівцем».

Дружать пальці з олівцями.
 Олівцями – молодцями:
 Синім, жовтим, червоненьким,
 І блакитним, зелененьким.
 Якщо візьмуть олівця –
 То малюють без кінця.

2. Заняття

Ритуал «Привітання»

Мета: вчити дітей діяти спільно, узгоджено в колективі. Формувати позитивне ставлення дитини до самої себе, настроювати малюка на мажорний лад, шляхом використання нетрадиційних технік. Розвиток емоційно чуттєвого компоненту психіки, розвиток відчуття, зняття емоційного напруження.

Вправа «Тільки разом». Гру бажано проводити з двома дітьми: одна дитина – новоприбула, друга – пройшла адаптаційний період. Діти стають парами і разом тримають м'яч (*кожна дитина намагається тримати м'яч двома руками*). На команду дорослого діти мають водночас присісти, намагаючись не випустити м'яча з рук, пройти по групі, пострибати. Та головне завдання – навчитися діяти узгоджено, не випустити м'яча з рук (*можлива допомога дорослого*).

Вправа «Жабки».

Мета: сприяти релаксації дітей.

Педагог пропонує дітям уявити себе жабками. Він промовляє:

Змалюємо стрекотушок –
 Тягнемо губки аж до вушок.
 Потягнемо, перестанемо
 І усміхненими станемо.

3. Заняття

Ритуал «Привітання»

Вправа на зниження рівня тривожності.

Ми знайомитись навчались,
 При знайомстві так вітались,
 І була в пригоді дітям
 Гарна усмішка привітна.
 Познайомившись, малята,
 Можна друзями нам стати:
 Разом гратися в м'яча,

У веселу гру – квача,
Чи у жмурки, щоб ховатись;
Як завгодно можна гратись!
Можна ще з новим дружком
Розважатися танком!

4. Заняття

Ритуал «Привітання».

Гра «Колобок».

Випікаєм колобок
Випікаєм для діток.
Носиком понюхаєм
Пахне колобок!
Ротиком подмухаєм
На його бочок.
Котим, котим Колобка,
По травиці до пенька.
Ось стрибає Колобок,
Щоб вмотитись
На пеньок.

Гра «Скарб» (дитина ховає у пісочок іграшку).

Руки у пісочок заховай,
Пальчиками скарб свій відшукай,
Ти про скарб нам розкажи,
І всім нам його покажи.

Ритуал «Прощання»